

Խմբագրատան հասցէ՝

Պէյրուզ. Նահր Իպրահիմ փ.,
Թեքէտան Կեդրոն, 2-րդ յարկ, ԺըմմէյզիԵրեւան. Մամուլի շէնք, Հիմնական
Մասնաշէնք, 2-րդ յարկ, 213ա,
Արշակունեաց 2

Երկուշաբթի / 28.02.2022

85րդ Տարի, թիւ 43 (22,514)

1500 Լ.Ո. / 8 Էջ

zartonkadl@gmail.com

+961 1 444225
+961 81 306 447www.zartonkdaily.net
facebook.com/zartonkdaily

P.O. BOX 11-617 Beirut-Lebanon

Նուիրում՝ Մեր Գասպար Տէրտէրեանի Ծննդեան 88ամեակին

Փոխան Խմբագրականի

Գաղափարի Անկոտրում Զինուորը

ՍԵՒԱԿ ՅԱԿՈԲԵԱՆ

Ան հաւատաւոր ընկերվարական էր՝ իւրայատուկ եւ բարձր մտաւոր մակարդակով: Զախի իտեալական ներկայացուցիչ մըն էր ան: Գաղափարի անխոնջ զինուոր, արդարութեան պաշտպան իրաւաբան, կուռ մտաւորական եւ անվեհեր գրող եւ հրապարակագիր մըն էր Մեր Գասպար Տէրտէրեանը:

Լիովին նուիրում ըլլալով հայ դատին, հայ ժողովուրդի պայքարին եւ ազգային արժէքներու պահպանման գործին՝ Մերը խորքային համոզումով փարած էր նաեւ համամարդկային վսեմագոյն արժէքներու:

Յիշողութեանս մէջ թարմ են Պէյրուզի Համրա փողոցի իր վերջին տարիներու «նստավայրը»՝ Costa Cafe նստած իր առաւօտեան սուրճը ըմպելու, կողքի թերթավաճառին գետինը փռած օրուան թարմ տեղական, թէ միջազգային թերթերը աչքէ անցնելու եւ սեղանին վրայ կըած փոքր թուղթի վրայ՝ փոքր գիրերով ու դողդոջուն ձեռագրով իր գրելու պահերը: Համրայի գրեթէ բոլոր սրճարանները տարիներու ընթացքին իրենց անունները փոխեցին կամ փակուեցան, ներառեալ Costa Cafe-ն:

Շար. Էջ 02

Կենսագրական

Մեր Գասպար Տէրտէրեան

Ծնած է 28 Փետրուար 1934-ին, Ալէյ, Լիբանան, Մեքաստացի մօրմէ (Սաթենիկ Նշանի Տօմայեան) եւ Շապին-Գարահիսարցի հօրմէ (Արմենակ Գասպարի Տէրտէրեան), տարագրեալներու ընչազուրկ ու բազմանդամ (չորս քոյր, չորս եղբայր) ընտանիքի մէջ: Հայրը մահացած է 1939-ին:

Նախնական կրթութիւնը՝ բազմերանգ ու... աստանդական՝ Ալէյի (ՀԲԸՄ), Ժըպէյի Թռչնոց Բոյն, աւետարանական եւ Պէյրուզի (Ս.Եղիա, կաթողիկ եւ Ս.Նշան, առաքելական) վարժարաններէն:

Երկրորդական ուսումը՝ Պէյրուզի Յովակիմեան-Մանուկեանէն (առաջին հունձքէն):

Համալսարանականը՝ քաղաքական պատճառով թերաւարտ AUB-էն (Major in Physics, «Light»), ապա՝ աւարտած Պէյրուզի St. Joseph-ի Իրաւագիտութեան եւ Տնտեսագիտութեան դպրոցը, արժանանալով գոյգ լիսանսներու՝ Ֆրանսականը՝ Lyon-ի համալսարանէն, իսկ արաբականը՝

Լիբանանի Կրթական Նախարարութենէն: Գործած է նախ՝ լրագրութեան մէջ, անդամագրուած ըլլալով Լիբանանի Լրագրողներու Մենտիքային (1957-էն), եւ ապա՝ փաստաբանական ասպարեզին մէջ, անդամակցելով Պէյրուզի Փաստաբաններու Կաճառին (1965-ին), նաեւ պաշտպանելով դատեր՝ Դամասկոսի, Հալէպի, Զոփէնիականի եւ Լոնտոնի ատեաններուն առջեւ:

Շար. Էջ 06

Առանձնակի Մեր Գասպար Տէրտէրեանը

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ՏԱԳԵՍԵԱՆ

Մեր Գասպար Տէրտէրեանի աշխարհընկալումի պրիսմակը իրաւական-քաղաքական էր: Քաղաքական իր մեկնաբանութիւնները յետափոխութիւն տեսական ելակետն ունէին, որուն կը հակադրէր սակայն իրաւական մօտեցումը՝ միջազգային օրէնքը ունենալով իբրեւ իր գաղափարապաշտ-իտեալական վերլուծումներուն ելակետ, իսկ ձախ գաղափարախօսութիւնը՝ իբրեւ այս բոլորին աստառ:

Զօրաւոր հռետոր էր ան: Ազատ եւ անկաշկանդ մտածողութեան տէր էր, մեծ ընդդիմադիրը Եթապիլիշմընթին՝ ընդհանրապէս: Կծու էր, խիստ ու անխնայ իր տեսակետներուն խաչաձեւումներուն հանդէպ:

Ծնունդ եւ հասակ առած էր լիբանահայ ազգային-քաղաքական թեժ պայքարներուն, հայրենասիրական ոգեւորիչ, խանդավառող-ներշնչող ու երբեմն ալ հիասթափեցնող մթնոլորտին մէջ: Միաժամանակ, ան խմորուեցաւ 1960-70ականներու համաշխարհային ձախ ուղղութեան վերելքին ու իրագործումներուն, ապա նաեւ նահանջին դիտարկումներով: Ան վերջին մոհեկաններէն էր լիբանահայ յետեղեռնեան առաջին սերունդի լաւագոյն բերքին:

Տասնամեակներու ընթացքին անոր տեսադաշտը առաւել ընդարձակուեցաւ եւ Մերը ձգտեցաւ աւելի համապարփակ ընկալումներու, ընդգրկումներու եւ լուծումներու, մանաւանդ ախոյեանը դարձաւ իր տեսլականին՝ արեւմտահայ քոնկրետի յառաջացման, որ դժբախտաբար իրատեսական չըլլալով հանդերձ՝ խոհուն եւ մտացի կոչ մըն էր՝ ուղղուած սփիւռքահայութեան՝ դուրս գալու իր քիթին սահմաններու տեսադաշտէն, անդին անցնելու մանրուքներէ, ճղճիմ ու աննշան վեճերէ, եսասիրական նկրտումներէ: Ասիկա կոչ մըն էր որ ուրիշ որակի ու հարթակի պիտի բարձրացներ սփիւռքահայ առաջնորդութիւնը եւ վերջ պիտի տար ինքնագոյն բաւարարութեան ճահճացնող իրավիճակին: Ան անհանգիստ էր եւ չէր սիրեր սփիւռքահայ comfort zoneը, որուն մէջ երկար տներ էր տեղեւոր այդ զանգուածին:

Ան կը մարմնաւորէր ցեղասպանուած ու արմատախլուած արեւմտահայութեան հողային, եւ քաղաքական (եւ ոչ միայն) իրաւունքները: Ինքնակոչ պաշտպան էր եւ աներեր վեմ հայկական գերագոյն շահերուն: Պատմելի վրայ ու խրամատաւորուած, միշտ պատրաստ հայ զինուոր՝ որ իրեն իրաւունք եւ պարտականութիւն կը նկատէր Հայկական Հարցի բարձրաձայնումը, հետապնդումը:

Շար. Էջ 02

Փոխան Խմբագրականի

Գաղափարի Անկոտրում Զինուորը

Սկիզբը էջ 01

Մերին առաջատան սուրճի թերթեր կարդալու ժամն ու սովորությունը մնացին կայուն իր կեցումներում նման:

Կը յիշեմ մեր վերջին հանդիպումը, մեզմե յաւետ բաժնուէլէ նուազ քան երկու ամիսներ առաջ իր աջ բազուկը հանդիսացող Պրն. Յովհաննէս Փալանճեանին օգնութեամբ գտայ զինք իր ամենավերջին «նստավայրին» մէջ Costa Cafe-էն քանի մը քայլ անդին այլ սրճարանի մը մէջ: Զովիտի պատճառով իր սիրեցեալ Costa-ն իր նախընտրած կանուխ ժամերուն փակ կ'ըլլար այդ օրերուն: Զինք տեսնելուս նպատակը իրմէ խնդրելն էր օրուայ բանախօսը ըլլալու Արցախի նուիրուած ԶԱՐԹՕՆԶ-ի ձեռնարկին, որուն հիւր պիտի ըլլար Արցախի նախագահին խորհրդական-նախագահի յատուկ յանձնարարութիւններու գծով ներկայացուցիչ (Սփիւռքի հարցերով) Ազատուիի Սիմոնեանը: Յոգնած տեսայ Մերը: Աւելի ֆիզիքսապէս քան միտքով, որ հակառակ իր յառաջացած տարիքին սուր էր եւ խորունկ: Համաճարակին պարտադրած դիմակով էի, որպէսզի զինք չվտանգեմ: Ինքը սակայն անվրդով նստած էր առանց դիմակի: Լուռ լսեց խնդրանքս ինչպէս միշտ կ'ընէր: Այս անգամ հակառակ միւս անգամներուն, քիչ մը վարանեցաւ: Յոգնած եմ ըսաւ: Բեմի վրայ խօսելու դժուարութիւն ունենալը նշեց: Այս վարանումը վայրկեանի մը համար էր սակայն: Մտքի փայլատակումով մը յանկարծ նաեւ կարծես ինքզինք կշտամբելով, իրեն միայն յատուկ յախուռն ոճով մը գոչեց. «ինչպէ՛ս կրնամ մերժել նման առիթով նման դիմում մը: ԶԷ՛, որ ես ազգիս զինուորն եմ, Արցախին՝ առաւել եւս: Զինուորը չի կրնար երկմտանք ունենալ երբ պէտք է ըլլայ պատնէշի վրայ: Այսպէս ըսաւ Մերը ուրախացնելով զիս եւ բեմ ելաւ քանի մը օր վերջ առոյգ եւ երիտասարդի իր խրոխտ ձայնով բոլորին պատգամելու, որ Արցախը կայ ու պիտի ապրի յաւիտեան: Այդ պահուն չէի գիտեր, որ այդ օրը ինք իր «կարապի երգը» կ'երգէ: Տակաւին ականջիս մէջն են նոյն ձեռնարկին գեղարուեստական յայտագիրը կատարող ԹՄՄ Երիտասարդական նուագախումբին կատարումը գնահատող իր բարձրաձայն ՊՐԱՒՕ-ները...:

Արդարեւ, Հայ ժողովուրդի պահանջատիրութեան ինքնամոռաց նուիրուածութեամբ ռահվիրա մըն էր Գասպար Տէրտէրեանը: Ընդունուած էր բոլորին կողմէ՝ որպէս անվիճելի հեղինակութիւն ու անհատականութիւն, մինչեւ իսկ անոնց մօտ, որոնք իր տեսակետները անպայմանօրէն չէին բաժաներ:

Տիրական ներկայութիւն էր ան ուր որ գտնուէր: Զաջատեղեակ էր ազգային-քաղաքական հարցերէն: Հակառակ մերօրեայ

արհեստագիտութեան աշխարհէն շատ հեռու ըլլալուն, ան կը տիրապետէր եւ ապշեցնելու աստիճան շատ մօտէն վերահասու էր ազգային, թէ միջազգային ամենավերջին յուրերուն, եւ ըսելիք ունէր անոնց մասին: Հետեւողական, լաւատես, անտրտունք եւ անյոգնում էր անգուգական այս ՄԱՐԴԸ:

Մերը կ'ապրէր Հայ ժողովուրդին մշտնջենականութեան ու Հայրենիքին յաւերժութեան անաղտոտ հեռանկարով ու իր կուրծքին տակ պահած յաղթանակի հաւատքով: Անկոտրում էին իր մօտեցումները մեր ժողովուրդին ու Հայրենիքին վերաբերող նիւթերուն մէջ, ուր յաճախ կը դրսեւորուէր իր մարտունականութեան ոգին: Ճայրայեղօրէն սկզբունքային էր ան: Այս բանը իրեն բացարձակ կերպով կը զանազանէր հերթական այլ գործիչներէն: Աշխարհաքաղաքական տեսանկիւնէն ան ամուր պաշտպանն էր Իսրայէլ Օրիի եզրակացութեան՝ Ռուսաստանը նկատելով որպէս մեր ժողովուրդին ու երկրին բնական ու մշտական դաշնակիցը, չհաւատալով արեւմտեան երկիրներու խոստումներուն: Սիոնիզմի անզիջող թշնամին էր Մերը: Զայն պատասխանատու կը նկատէր վերջին դարերուն Հայ ժողովուրդին գլխին եկած շարք մը արհաւիրքներուն:

Ներազգային ճակատի վրայ կլանող հոսանքներու դէմ քաջ թիավարողն էր ան: Իսկ արտաքին ճակատին վրայ, Հայ ժողովուրդին իրաւունքներուն ու ազգային շահերուն դէմ կանգնած երեւոյթներուն դիմաց թշնամին: Փանթուրքիզմին դէմ անվեհեր մարտնչող անկոտրում մարտիկն էր ան: Մերը մեր կուսակցութեան հիմնադրութեան ակունքներուն կանգնած՝ Արմենականներուն մտածողութեամբ ու գործելաձեւով վերջին՝ ամենավերջին մոհեկանը:

Լիբանանահայ Գրական Շրջանակի սիւներէն էր Մեր Գասպար Տէրտէրեանը: Անոր ակնառու դեկավար դէմքն ու տոհմանշանն էր (totem), իր առինքնող բնաւորութեամբ ու անանձնական մօտեցումներով:

Մեր Տէրտէրեանին կենսագրութեան իւրաքանչիւր դրուագը առանձնայատուկ պատմութիւն եւ դաս է բոլորիս, առաքինութեան, անվեհերութեան եւ նուիրուածութեան դասական օրինակ:

Ես կը հաւատամ, որ իր ընկերներուն, իրեն հետ աշխատած գաղափարակիցներուն եւ զինքը ճանչցած շատ շատերուն հոգիներուն մէջ պիտի չլռէ ազնիւ հայ տեսակի հանդէպ մեր ունեցած մեծ կարօտը: Կարօտցած եմ Մերին, այն մարդուն, որ ապրեցաւ որպէս հայրենապաշտ ու իր անձնական օրինակով սերունդներուն պատգամեց ամուր եւ հաստատուն մնալ իրենց հայրենասիրութեան մէջ, յանուն Հայ Դատին, յանուն Արցախի եւ Հայաստանի հանրապետութիւններուն, Արեւմտահայաստանին ու Կիլիկիոյ: Յանուն Միացեալ, ՄԷԿ եւ Հօր Հայաստանի:

Առանձնակի Մեր Գասպար Տէրտէրեանը

Սկիզբը էջ 01

Իր գիրքերուն վերնագրերը յստակօրէն կը պարզեն իր բռնած կեանքի ուղին եւ արեւելումը, իր կենսագործունեութեան մշակումներու դաշտը, ուր քիչեր կային իր մասնագիտական եւ արհեստավարժ փորձառութեամբ ու գիտելիքով: Ան խանդավառուեցաւ եւ տառապեցաւ վերջին քառասնամեակի Լիբանանի ճակատագրով ...: Լիբանան պետութեան եւ Լիբանանի մէջ ապրող համայնքներուն իրաւական համակարգին լաւագոյն հայ արհեստավարժ գիտակն էր ան, հայկական շահերու եւ ելակետէն զայն արժեւորողը եւ առ այդ լիբանահայերս ու պատկան մարմինները առաւելագոյն աչալըջութեան հրաւիրողը:

Ան խանդավառուեցաւ եւ տառապեցաւ նաեւ Հայաստանի Գ. Հանրապետութեան երեսնամեայ իրադարձութիւններով, մանաւանդ երբ իտեալականի տեսլականով կերտեց իր ակնկալութիւնները նորելուկ հանրապետութեան հանդէպ: Իսկ երբ ականատես եղաւ վտիտ հանրապետութեան դառն զարգացումներուն, ան իր յառաջացուցած քաղաքական-գաղափարախօսական ու համամարդկային արժէքափերու համակարգով բռնեւ եւ անխնայ գտնուեցաւ անոնց հանդէպ՝ որոնք խոտոր կը համեմատէին իր այդ արժեքամակարգին: Եւ ան չճամբմեց բառերը:

Ան զուգորդեց ազգային ու լիբանանեանը, հայկական ու համամարդկայինը, հայ եւ իրաւատէր-պահանջատէր այլ ժողովուրդներու դատերը, երբեք չշրջանցեց պաղեստինեան դատը, եւ ձախ գաղափարախօսութեան

հաւասարութեան ու արդարութեան տեսական պահանջները՝ միջազգային օրէնքի ծիրին մէջ:

Յաճախ կը դիմէի իրեն իրաւական, մանաւանդ դատական եզրերու հայրենիներուն խնդրով: Դրական կը վերաբերէր նորահաս սերունդին հանդէպ, կը քաջալերէր ու կ'ոգեւորէր զանոնք:

Ուշ միայն կրցայ համատեղել խոհուն մտաւորականի իր յատկանիշերը իր կարգ մը տեսլականներուն համար ունեցած յախուռն եւ ոչ-գործնական ծրագրերուն հետ: Ուշ ըմբռնեցի թէ այդ ծրագրերը իրատեսական էին իրեն համար, քանի որ ինք այդ ծրագրերուն համար զօրակոչուածները կը տեսներ իրեն պէս նուիրուածներ գործին, լիահոգի փարածներ... մինչդեռ, ուրիշ էր իրականութիւնը:

Մերը շատ լաւ կը գիտակցէր թէ արհեստավարժին մենաշնորհն ու առաւելութիւնը իր մասնագիտութեան գիտական մանրամասնութիւնները իւրացուցած ըլլալն է: Այս առումով ան իր արհեստավարժի մասնագիտական նրբութիւնները լիարժէք օգտագործեց իր վերլուծում-մեկնաբանութիւններուն մէջ, ուրիշ լուսարձակի տակ դնելով իր արծարծած խնդիրները եւ ըստ այդմ արժեւորելով զանոնք: Այս առումով ան դարձաւ առանձնակի երեւոյթ՝ վերջին երեսնամեակի լիբանահայ իրականութեան մէջ:

Լիբանահայ մտաւորական երկնակամարին վրայ ան ինծի համար կը մնայ լաւագոյն արհեստավարժ իրաւաքաղաքական տեսաբան, աւելի գաղափարապաշտ քան գործնապաշտ, արեւմտահայ իրաւունքներու հետապնդման խնդրով տեսիլքի տէր մտաւորական:

Իմ Ընկեր Գասպարը

ԵՐՈՒԱՆԴ ԱԶԱՏԵԱԼ

Սահուան լուրին պատճառած ցնցումը մարդս ակամայ կ'առաջնորդե վերաքաղի ենթարկելու մահացողին եւ իր սեփական կեանքի դրուագները՝ իր մտքին մէջ ամրագրելու որ անոնք անվերադարձ ժամանակներու եւ դէպքերու հետ են առնչուած:

Ժամանակը կը թաւալի տիեզերքի տարածքներով եւ անհատը կու գայ իր ժամանակաւոր կայքը հաստատելու երկրագունդին վրայ եւ ապա՝ կորսուելու ժամանակին հետ ու մէջ:

Գասպար Տերտերեանի կորստեան լուրը այսպիսի խոհերու առաջնորդող իրադարձութիւն մըն է. անոր կորուստը եւ ոչ մահը, որովհետեւ ան այնքան հաստատ ոտքերով կանգնած էր երկրի վրայ, որ մահը անյարիւր եւ յարաբերական իրականութիւն մը միայն կրնայ դառնալ: Ան որոտընդոստ քալեց իր կեանքի ճամբան եւ այսօր ինչպէ՛ս կարելի պիտի ըլլայ զինք տեղաւորել մահուան կրաւորական պարունակին մէջ:

Այսօր, դէպքեր, դրուագներ, խօսքի փշուրներ կը վերադառնան քանդակ առ քանդակ կերտելու Գասպարին կենդանի պատկերը իմ յիշողութեանս մէջ: Երբ յետադարձ հայեացքով կը նայինք անցեալին՝ Գասպարը տիպարներէն մէկն էր Բարեգործականի Յովակիմեան-Մանուկեան մանչերու վարժարանի առաջին սերունդներուն որոնք շաղախուեցան ազգային-գաղափարական ապրումներով եւ առաւել չափով սատարեցին հասարակական կեանքին: Միշտ մնացած էի այն սահմանափակ համոզման ծիրին մէջ որ միայն Յովակիմեանի առաջին երեք սերունդներն էին որոնք թրծուած էին ազգային գաղափարականով, սակայն տարիներու վրայ տարածուող փորձառութեամբ հաստատեցի որ բազմաթիւ այլ սերունդներ եւս օժտուած էին այդ վարժարանին մթնոլորտէն եւ այդ հաստատութեան յատուկ կնիքը կը կրէին իրենց անձին, գործունէութեան ու հոգիին վրայ:

Այդ տարիներուն անհաւատալի արժէքներու համախմբում մը կը հանդիսանար վարժարանին դասախօսական կազմը, որուն ազդեցութեան ներքեւ ամէնէն անբարեյոյս նկատուած աշակերտը անգամ պիտի կրէր իր ճակատին վրայ այդ հաստատութեան հայեցի եւ մարդկային դիմագիծի միւռնը:

Տնօրէն Արա Թօփճեանէն սկսեալ այդ նուիրեալ հոյին շարքերը կ'ամբողջացնէին Գերսամ Ահարոնեան, Սիմոն Սիմոնեան, Բիւզանդ Եղիայեան, Օննիկ Սարգիսեան, Վահէ Վահեան, Չարեհ Մելքոնեան, Համբարձում Պերպերեան, Երուանդ Դաւիթեան, Յակոբ Աճեմեան եւ այլ նուիրեալներ, որոնք իրենց գիտութեան ճետ իրենց հոգին կը փոխանցէին աշակերտութեան:

Տնօրէն Թօփճեան կարգապահական խիստ դրութիւն մը հաստատած էր, ուր աշակերտները ոչ միայն ճշուած չէին զգար այլ կը համոզուէին որ սիրուած էին իրենք եւ ուսուցիչներում կողմէ, եւ նկատած էին որպէս ատաղձ վաղուան ազգային գործիչներու: Վարժարանին բոլոր շրջանաւարտները (ներառեալ կիսաւարտներն ու վտարեալները) անպայման մտան ազգային ծառայութեան մէջ. բոլոր անոնք որ ընտրեցին ազատ ասպարեզներ իրենց անձնական եւ ընտանեկան կեանքին մէջ ապրեցան իրենց ժառանգած արժէքներով եւ յաճախ անակնկալ հաճելի փաստերու առջեւ կանգնեցուցին իրենց դաստիարակներն ու դասընկերները:

Մեր շաբաթական ատենամարզանքի օրերուն վարժարանի փայլուն արտասանողները կը հանդիսանային Գասպար Տերտերեանն ու Սարգիս Մինասեանը: Վարժարանի Շրջանաւարտից Միութիւնը կազմած էր թատերախումբ մը եւ բոլոր ելոյթներուն մէջ կը փայլէին Գասպարն ու Սարգիսը:

Առաջին քանի մը տարիներու շրջանաւարտները մեծամասնութեամբ ընդգրկուեցան ազգային ասպարեզներու մէջ - ուսուցիչ, լրագրող, գործիչ, գրող եւ այլն, ինչպէս Գասպար Տերտերեան, Օշին Զէշիշեան, Լեւոն Թորոսեան, Յակոբ Պօղոսեան, Ռուբէն Թերզեան, Յակոբ Վարդիվառեան, Վաչէ Սեմերճեան, Սարգիս Մինասեան, Յակոբ Սահակեան, Մարգարէտ Մարկոսեան, Սկրտիչ Պուլտուքեան, Յակոբ Աքսքալ, Ժիրայր Դանիէլեան, Գրիգոր Սաթամեանը, Կիրակոս Մինասեան եւ դեռ քանիներ, որոնք պետք է ներողամտութեամբ կարդան այս տողերը, եթէ զանց առնուած է իրենց անունը, որովհետեւ այստեղ գրողը լիւ ցուցակներ կազմելու դիտաւորութիւնը չունի:

Գասպարը այս բոլորին մէջ կը մնար ամէնէն փայլուն աստղը, ինքնուրաց մտաւորականն ու քաղաքական գործիչը: Բոլորս վեր կը նայէինք Գասպարին, իր փայլուն միտքին հետ ունեցած ֆիզիքական տուեալներուն եւ յատկապէս իր ինչեղ ձայնի դիւթանքին: Ան կը փայլէր բոլոր դասերուն մէջ, թէ գիտական

եւ թէ հասարագիտական:

Այդ օրերուն Յովակիմեանի սաները առանց քննութեան կ'ընդունուէին Պէյրութի Ամերիկեան համալսարան, որովհետեւ վարժարանը, Պէյրութի 32 երկրորդական վարժարաններուն մէջ առաջնակարգ տեղ մը կը գրաւէր: Գասպար ընտրած էր բնագիտութեան ճիւղը եւ սահուն կերպով կը յառաջանար. սակայն, շրջանաւարտութեան չհասած՝ դուրս դրուեցաւ իր քաղաքական համոզումներուն պատճառաւ:

Այդ շրջանին շատ սուր էին համալսարանի ուսանողութեան բեւեռացումները՝ պաղեստինցիները քրիստոնեաներու դէմ, դաշնակցականները՝ ոչ դաշնակցականներու դէմ:

Մեր ճակատին վրայ վիճաբանողները կը գլխաւորէր, բնականաբար, Գասպարը որուն կողքին էինք Գրիգոր Երեցեանը, Յակոբ Պօղոսեանը եւ ես. մեր արժանաւոր հակառակորդներն էին Օննիկ Զէշիշեանը եւ Ճիվան Թապիպեանը, լուրջ մտաւորականներ: Եւ տնօրէնութիւնը կը հետեւէր այդ վեճերուն եւ գիտէր թէ ո՛վ «ինչով էր շնչում», ինչպէս կ'ըսեն Հայաստանի մէջ: Հետեւաբար Գասպարը դիմեց ֆրանսական համալսարան, որովհետեւ միայն այնտեղ գոյութիւն ունէր փաստաբանական ճիւղը: Արդէն սահուն կերպով կը տիրապետէր հայերէն, անգլերէն եւ արաբերէն լեզուներուն եւ շուտով յաջողեցաւ բարելաւել նաեւ իր ֆրանսերէնը: Սովորականէն երկար տեւեց իր ուսումնառութիւնը, որովհետեւ ան ուսանողական տարիներուն անգամ բռնու կերպով ընդգրկուած էր ազգային քաղաքական գործունէութեան մէջ: Այդ օրերուն իր դիրքերն ու գրառումները առած կու գար մեր տունը դատական օրէնքներն ու պարագաները ինծի բացատրելու եւ այդ կերպով իր դասերը սորվելու: Բնականաբար մենք այդ օրերուն դասերէն դուրս կը տարուէինք նաեւ մեր երիտասարդական հարցերով եւ քաղաքական հարցերու քննարկումներով:

Ան իր դասագիրքերուն կողքին անյագօրէն կը կարդար պատմական ու փիլիսոփայական գիրքեր ու կը թելադրէր որ ես ալ կարդայի զանոնք իրագէլ խօսակից մը ունենալու համար: Ես հիացումով կը հետեւէի իր վերլուծումներուն եւ զինք կը նկատէի իմ մենդորս:

Մեր խօսակցութիւններուն կը հետեւէր նաեւ մայրս, որ իր հիւրասիրութեան կողքին գրեթէ անգիր սորված էր մեր նիւթերը: Սակայն, երբեմն, յոգնած կ'ուզէր քնանալ ու կատակով կ'ըսէր. «Անգամ մը որ Գասպարը բարձրացնէ իր ցուցամատը եւ սկսի իր ճառախօսութեան՝ գիտեմ եկած է իմ քննալու ժամանակս, որովհետեւ ան առտուան ժամը 2էն առաջ ճամբայ պիտի չլլէ»: Եւ իրօք, այդ ժամերուն Գասպարը Մար Միսայելէն մինչեւ Պուրճ Համմուտ կը քալէր, որովհետեւ ոչ հանրակարգ կար այդ ժամերուն եւ ոչ ալ փոխադրամիջոց: Նոյնիսկ եթէ ըլլար՝ Գասպար ի վիճակի չէր վճարելու: 1950ական թուականներուն Պուրճ Համմուտի մէջ ոչ մէկ ոչ-դաշնակցական հայու կեանքը ապահով էր. սակայն Գասպարի հոգին զրահուած էր անիմանալի քաջութեամբ որ՝ անվախօրէն կը կտրէր այդ ճամբան, առաւօտուն ալ՝ համալսարան հասնելու պայմանով:

1956ի տեղի ունեցաւ Անթիպատի Աթոռի գրաւումը Դաշնակցութեան կողմէ, ժողովուրդի հզօր պոռթկումի դիմաց, սակայն, օրուան նախագահ Զամիլ Շամուն կը գործէր այն միեւնոյն ոյժերուն ցուցմունքներով որոնք Դաշնակցութիւնը մղած էին այդ արկածախնդրութեան: Չարեհ կաթողիկոսի ընտրութեան օրը հրասայլերով շրջապատուած էր Անթիպատը: Ոյժի նոյն ցուցադրութիւն կատարուեցաւ Հաճընի Սահակեան վարժարանին շուրջ ուր 5000 բողոքարկուներ հաւաքուած էին: Դպրոցի սրահին մէջ արտասանուած ճառերէն վերջ ամբոխը փակեց գլխաւոր ճամբան իր ցոյցով: Այդ ցոյցին բանախօսներն էին գրողներ Վահէ Վահեան եւ Սեզա: Յոյցը կազմակերպուած էր հայրենասէր ճակատին կողմէ - ՌԱԿ, Հնչակեան եւ Յառաջդիմական: Կարելոր էր դերը ՌԱԿին, որովհետեւ այդ հսկայ ցոյցին գլխաւոր ճարտարապետը կը հանդիսանար Գասպար Տերտերեան: Կազմակերպչական եւ հռետորական այնպիսի կարողութիւն ցոյց տուաւ ան որ բոլորին հիացումին արժանացաւ: Տակաւին ուսանող՝ աննկուն ղեկավարի մը կերպարը կ'ուրուագծէր ան: Սակայն, կը կարծեմ որ այդ օր վճռուեցաւ նաեւ Գասպարին կուսակցական ճակատագիրը: Այդ օր այն տպաւորութիւնը ունեցայ որ Անթիպատը գրաւողներուն չափ՝ այդ ցոյցէն ահաբեկուած էին ՌԱԿի օրուան ղեկավարները, որովհետեւ տեսած էին Գասպարին անձէն ճառագայթող վաղուան աննկուն առաջնորդին տիպարը:

Գասպար ինծի հետ միասին մտած էր ՌԱԿի շարքերը եւ մենք ՌԱԿ Փորթուգալեան ակումբի ամէնէն գործօն անդամներն էինք: Սակայն. հետզհետէ իր մէջ արմատացան մարքսիստական սկզբունքները եւ ինք, իր անկեղծութեան եւ քաջութեան մէջ, չէր ալ թաքցներ, հետզհետէ համայնավար շրջանակներուն հետ իր ունեցած կապերը:

Եւ եկաւ այն պահը երբ Գասպար հեռացաւ ՌԱԿի շարքերէն, «Չարթօնք»ի մէջ հրատարակուած վտարումի փոքր լուրով մը:

Պահը «երջանիկ» էր որովհետեւ ոչ Գասպարը վրդովեցաւ այդ վտարումէն ոչ ալ կուսակցութեան ղեկավարները ափսոսանք զգացին որ կը կորսնցնէին այդպիսի ոյժ մը:

Իմ Ընկեր Գասպարը

Սկիզբը էջ 03

Այդ օրերուն համայնավարները անպայման պետք է կապկէին համայնավար քաղաքական առաջնորդները: Օրինակ, Համայնավար կուսակցության Լիբանանի ղեկավարը՝ Յարութին Մատեան, կարծեք դուրս ինչպե՞ս էր խրուչելի «մաթրոյշքա»-էն, միեւնոյն վերարկուով, միեւնոյն փափախով, միեւնոյն կոշիկով եւ նոյնիսկ միեւնոյն քալուածքով:

Գասպարը հմայող դէմքը Սուրիոյ Համայնավար կուսակցության քիւրտ ղեկավարն էր՝ Խալէտ Պէքթաշը: Գասպարը իր թաւ պէխը ձեւած էր Պէքթաշի նմանողութեամբ: Պէքթաշ արտակարգ ճարտասան մըն էր: Գասպար մեզի լսել կու տար անոր արտասանած ճառերը Սուրիոյ խորհրդարանին մէջ. այդ ճառերը կը ձայնասփռուէին Դամասկոսի ռատիոկայանէն կամ կը ցրուէին թերթիկներով: Գասպար իր արաբերէն ճառերը կ'արտասանէր ճիշտ Պէքթաշի ելեւէջներով. եւ փայլուն էր իր արաբերէնի հմտութիւնը:

Մեր մտերմութիւնը, օր մը ունեցաւ սխալը ցնցում մը եւ գուցէ այդ օր մեր ճամբաները սկսան տարբեր ուղղութիւն ստանալ: Սակայն ես երբեք չէի անդրադարձած այդ բեկումնի խորութեան, մինչեւ անոր կեանքին վերջին օրերը, քանի ես պահած էի իմ սերն ու հիացումը իմ ընկերոջ նկատմամբ: Պուրճ Համմուտի հանրակառքէն իջնելով Պուրճի հրապարակին վրայ կը քալէինք դէպի Ամերիկեան համալսարանը տանող հանրակառքը: Գասպարը լուռ էր ու զայրացած կը թուէր. յանկարծ ըսաւ. - Ծօ, դուն չես ամչնար եւ կը շարունակես սիրային բանաստեղծութիւններ գրել երբ այսօր Մարտ 5, 1953 ժողովուրդներու հայրը մահացած է եւ դուն չես յուզուիր եւ քերթուած մը չես նուիրեր անոր:

Ցնցուած էի, ոչ այնքան Ստալինի մահով՝ որքան ընկերոջս յուսախաբութեամբ: Կ'ուզէի գետնին տակը անցնիլ եւ յուսախաբ չընել Գասպարը: Կը խորիւրէի որ Ստալինը թող ըլլար որեւէ մէկուն հայրը, բայց իմ հայրս չէր եւ ինքզինքս կը մեղադրէի որ ինչո՞ւ Գասպարին ակնկալած յուզումը չունէի: Սակայն, Գասպարին հանդէպ ունեցած յարգանքս պատճառ եղաւ որ ա՛յ բանաստեղծութիւն չգրէի, քանի չէի յաջողած յուզուիլ եւ Ստալինի նուիրուած քերթուած մը գրել՝ վշտացնելով ընկերս:

Սովետական Միութիւնը փլուզուեցաւ թաւազլոր ինկան Ստալինի բոլոր արձանները բայց վստահ եմ մինչեւ Գասպարի մահը կուռքի նման Ստալինը կանգուն մնաց իր հոգիին մէջ:

Սովետական Միութիւնը ընկերաբանական մեծ գիտաշխանոց (լապորաթուար) էր ուր մարդկային զանգուածները եւ բնութեան կառոյցներ ենթարկուեցան փորձարկութեանց մարքսեան տեսութիւնը հաստատելու նպատակով: Եւրոպայի եւ Ամերիկայի մտաւորականներէն ոմանք որոնք իտեպացուցած էին այդ գաղափարաբանութեան յառաջացնելիք ընկերային դրախտը, Սովետական Միութիւնն այցելելով վերադարձան յուսախաբ եւ նոյնիսկ՝ դաւանափոխ, ինչպէս Ճորճ Օրուէլ, Ճորճ Պերնարտ Շո, Ճան Սթայնպէք եւ կարգ մը ֆրանսացի այլ մտաւորականներ:

Գասպարը առիթներ ունեցաւ իր հաւատամքը սովետական իրականութեան փորձին դնելու բայց դուրս եկաւ անյաղթող:

Առաջինը իր եղբօր՝ Արմենակին պարագան էր: Ան ալ Գասպարին նման փայլուն միտք ունէր ու պողպատեայ համոզմունք մարքսեան սկզբունքներուն նկատմամբ: Երբ գնաց Հայաստան ուսանելու՝ վերադարձաւ ցնցուած եւ յուսախաբ Մարքսին եւ Լենինին հայիոյելով: Իր պատկերաւոր բացատրութիւնը եղաւ՝ «Միտքիս ամբողջ գրադարանը գլխիվայր շրջեցաւ»: Արմենակը ունեցաւ վաղախառ մահ մը:

Միւս օրինակը Գասպարին դասընկեր Յակոբ Սահակեանն էր, հաւանաբար դպրոցին ամենէն երկարահասակ աշակերտը, որ ունէր բանաստեղծի փխրուն սիրտ մը: Ամերիկեան համալսարանին մէջ միշտ որոնումի մէջ էր: Հեզելը համար ստանալիք վկայականները ան կ'ըսէր - «Ի՛նչ պիտի կրնաք ընել կեանքի մէջ ձեր ստանալիք «խարթիղով»-ի վկայականներով»:

Յակոբ չսպասեց այդպիսի վկայականի մը եւ հեռացաւ Ամերիկեան համալսարանէն: Գնաց Հայաստան եւ ստացաւ բժշկութեան վկայական ու վերադարձաւ Լիբանան: Գրեց վիպակ մը, ուր կը պարզէր իր յուսախաբութիւնը սովետական դրութեան մասին: Չարմացած էր մանաւանդ որ իբրեւ հայ՝ հայրենիքի մէջ անգամ չէր կարողացած նահատակաց օրը նշել կամ պաշտօնապէս նշուած տեսնել:

Յակոբ Սահակեանը երիտասարդ տարիքին զոհը գնաց ինքնաշարժի արկածի մը: Միշտ միտքիս մէջ հարցական մնացած է որ արդեօք այդ արկածը կրնա՞ր կապ մը ունենալ իր գրութեան հետ:

Այս բոլոր դէպքերը որոնց մէջէն անցաւ Գասպարը, որեւէ կերպով չխախտեցին իր հաւատամքը մարքսեան դրախտին մասին, որ իր հաշիւով դեռ պիտի գար: Նոյնիսկ իր այցելութիւնը Սովետական Հայաստան մագաչափ անգամ չփոխեց իր հաւատամքին եւ համոզումներուն մէջ, որովհետեւ այդ «դրախտ»ը

արդէն իր հոգիին մէջ էր եւ ինք անով կ'ապրէր:

Իմ պարագայիս, երբ առիթը ունեցայ 1962ին առաջին անգամ Մոսկուա եւ Հայաստան այցելելու՝ զուսպ երգիծանքով մը ուզեցի պարզել իմ տպաւորութիւններս եւ յուսախաբութիւններս, գրութեանց շարքով մը որ յետոյ լոյս տեսաւ հատորի մը մէջ (Կեանք ու երազ Հայաստան, -1964), իմ անմիջական շրջանակս, հայրենասիրական

ճակատը եւ. մինչեւ անգամ Սիլվա Կապուտիկեան, որուն հետ այնքան ջերմ բարեկամական կապեր ունէի՝ իմ հայրենասէրի վկայականս առին իմ ձեռքէն: Եւ չեմ զարմանար որ Գասպարը իբրեւ վկայեալ հայրենասէր (սովետական հայրենասէր) յուսախաբ եղած ըլլայ ինձմէ...»:

Մեր վերջին հանդիպումը կայացաւ 1958ի Ապրիլին: Հրաւիրուած էի Գահիրէ ստանձնելու համար «Արեւ» օրաթերթի խմբագրութեան պատասխանատուութիւնը: Մտերիմ ընկերներս հաւաքուած էին Պէյրութի օդակայանը ողջերթ մաղթելու ինձի: Գասպար անոնց հետ էր եւ կը պահէր անօրինակ լռութիւն մը: Գիտէի թէ Պէյրութէ

հեռանալս իր սրտովը չէր:

Տարիներու ընթացքին միշտ հետեւեցայ իր գրութեանց ու գործունեութեանց, միշտ ճիգ ընելով որ չփախցնեմ իր յօդուածներն ու գիրքերը: Կը նկատէի որ ան հետզհետէ կը կարծրանար իր տեսական մեկնաբանութիւններուն մէջ, ետ մնալով ժամանակէն: Սակայն, այդ բոլորը ոչ մէկ ձեռով կը սսամանափակէին իմ համակրանքս եւ հիացումս իր վաղեմի ընկերոջ նկատմամբ: Հեռուէ հեռու երբեմն կ'իմանայի որ Գասպարը բախումներ կ'ունենար համայնավար խմբաւորումներու մէջ ու չէի զարմանար որովհետեւ գիտէի թէ Գասպարը անկաշառ գաղափարապաշտ մըն էր. իսկ այդպիսի շարժումներու մէջ մտնողները յաճախ խթանուած կ'ըլլան փառքի կամ շահու ակնկալութեամբ եւ բնական էր որ անոնք բախում ունենային սկզբունքային մարդուն հետ: Գիտէի թէ ոեւէ առիթով որ վերադառնայի Լիբանան՝ մեր անձնական մտերմութիւնը պիտի շարունակուէր: Բայց բոլոր այդ տարիներուն չկայացաւ այդ հանդիպումը:

Ու վերջերս ինքզինքս անակնկալի առջեւ գտայ երբ Գասպարը շուրջ հինգ յօդուածներ գրեց «Պայքար» թերթի մէջ իմ հրատարակած խմբագրականներում դէմ:

Չարմացած էի կատարուած մեկնաբանութիւններէն: Ընկերս զիս կը ճանչնար այնքան խորապէս որքան ես կը ճանչնայի զինք: Ուզեցի հնռածայնել իրեն եւ հարցնել այս հոգեփոխութեան պատճառը: Սակայն, ըսին թէ լսողութեան դժուարութիւն ունի եւ հպարտօրէն կը մերժէ ականջի սարքեր գործածել: Հետեւաբար որոշումս յետաձգեցի ուրիշ օրուան, երբ կրնայի անձամբ հանդիպիլ իրեն եւ մտերմօրէն հասկնալ գաղտնիքը իր հոգեփոխութեան: Միամիտ հաւատքը ունէի որ Գասպարը անմահ է: Բայց կ'ուզէի իր մահուընէ առաջ հասկացողութեան մը գալ իր հետ: Սակայն, ինչպէս կ'ըսեն Շաբաթը Ուրբաթից առաջ եկաւ եւ յանկարծ հասաւ Գասպարին կորստեան բօթը՝ առանց պատասխան մը տալու ինձի:

Որոշեցի ժամադրուիլ անդենականին մէջ:

Մեծ Մարդը

Սրտադող վշտակցութեամբ, սերով եւ յարգանքով թուղթին կը յանձնեմ այս քանի մը տողերը իմ վաղեմի բարեկամիս՝ Գասպարին անվերադարձ մեկնումին ազդեցութեան տակ:

Տակաւին թարմ է միտքիս մէջ մեր վերջին հանդիպումը 2019 –ի ամրան՝ երբ մեծ ոգեւորութեամբ եւ իրաւաքաղաքական իր մտածողութեամբ՝ որպէս պիտիեան առաջնորդ՝ կը շեփորէր միասնականութիւնը, համերաշխութիւնը եւ կը խրախուսէր տարագիր արեւմտահայութեան միաւորումը՝ իրաւական անձնաւորութեան կարգավիճակով օժտուած կեդրոնական կառոյցի մը մէջ: ՏԱՐԱԳԻՐ ԱՐԵՒՍԱԶԱՅՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՍՓԻՒԴԵԱՆ ԶՈՆԿՐԵՍ (ՏՀԶԵ) -կարենալյառաջ տանելու համար հայկական Պահանջատիրութեան դատը: Մեր Գասպար Տերտերեան աննահանջ կերպով պայքարեցաւ մենատիրութեան դէմ եւ խթանեց հաւաքապաշտութիւնը եւ համահայկական ոգին ու մտածողութիւնը: Մինչեւ իր վերջին շունչը մնաց իսկական ՄԱՐԴ՝ անշեղ իր հաւատամքին եւ հաւատաւոր իր դաւանանքին՝ առանց խեղճանալու յանուն դիրքի կամ դրամական վարձատրութեան համար:

Սիրեցին զինք իր բարեկամները եւ յարգեցին զինք իր հակառակորդները: Սիրելի Գասպար, անկեղծ բարեկամ մը գտնելը դժուար է, անոր կորուստը աւելի ծանր, սակայն անկարելի է մոռնալը: Մեծերը կ'ապրին յաւիտենական, իրենց թողած ժառանգութեամբ, տեսլականով, արդարութեան համար պայքարող իրենց աննկուն կամքով: Դուն մէկն ես այդ մեծերէն:

Կը խոնարհիմ հարուստ վաստակիդ, մեծ հայրս եւ ՄԵԾ ՄԱՐԴՈՒ յիշատակիդ առջեւ:

Յոսեփ Բաճակյան
ՅՈՒՆԱԿ ԱՊՏԱԼԵԱՆ

Շիջեցար Խաղաղ ու Յուշիկ

«Անց են կենում սեր ու խնդում
Գեղեցկություն, գանձ ու գահ
Մահը մերն է, մենք՝ մահինը
Մարդու գործն է միշտ անմահ:»
Յ. Թումանյան

Դժուար, շատ դժուար եղավ ինձի համար ընդունիլ, որ այլևս չկաս, որ մեկնած ես առ յաւէտ: Ինչպէ՞ս տանիլ այս ահաւոր վիշտը, իմ լաւ, իմ բարի, իմ անգին եղբայրս՝ Գասպար:

Անանկակ էր մահը. չէ՞ որ արհամարհելով ամեն վտանգ, փութացիր հիւանդանոցէն շուտ դուրս գալ՝ երթալ ամբողջացնելու համար կիսատ թողած յօդուածդ, այնպիսի եղբրական պահու մը, երբ դուն կ'ապրէիր օրհասական վերջին ժամերդ: Գուցէ լաւ էր որ դուն չգագացիր մահուան մատչիլը քեզի: Շիջեցար Խաղաղ ու յուշիկ, շիջեցար մոմի մը նման, որ միայն ու միայն իր բարերար լոյսը սփռած էր շրջապատին...:

Մահուանդ անողորմ գուժը խորտակեց Էուֆինսա. չէ՞ որ մենք միայն քոյր եւ եղբայր չէինք, այլ նաեւ գաղափարակից ընկերներ: Մեր երկուքին հոգեկան կապը ամրացուած էր նոյն երազներով, նոյն ազգագուտ ձգտումներով եւ մանաւանդ անխախտ հաւատքով՝ դէպի հայոց լուսաւոր ապագան կերտելու միտող պայքարներուն արդիւնաւետութեան:

Խաւարեցաւ Տերտերեաններու տան կենսատու Արեւը...:

Անագորոյն մահը խլեց քեզ մեզմէ, քեզ ջերմապէս սիրող հարազատներդ, բարեկամներդ, գաղափարակից ընկերներդ, նամանաւանդ քու պաշտելի ազգէդ, ինչպէս նաեւ՝ համայն մարդկութեան անիրաւուած ժողովուրդներուն արդար դատերուն համար մարտնչողներու հերոս հոյլէն, որուն հաւատաւոր մէկ մարտիկն էիր նաեւ դուն, քու ազգու գրիչովդ:

Հայոց եղբրական սպանդէն մազապուրծ՝ Տերտերեաններու տան գերազանցապէս հայեցի մթնոլորտը՝ մեծ դեր խաղալով՝ մանուկ Գասպարի հոգեւոր-իմացական ոլորտի ձեւաւորման ու զարգացման մէջ՝ որոշ ուղղութիւններով անոր ապագայ ազգային, նաեւ համամարդկային քաղաքական գործունեութեանց մէջ:

Իր ժողովուրդին օգտակար դառնալու պարտաւորութիւնը ծագեցաւ իր մէջ, նաեւ՝ մօրս միջոցաւ կարծես: Մայրս սովորութիւն մը ունէր, որ առտնին որեւէ գործով երբ տարուած ըլլար՝ կ'երգէր ու իր երգած երգերը, ընդհանրապէս ազգային-յեղափոխական երգեր կ'ըլլային, որոշ երգեր ալ՝ սփիւռքացած հայու հոգիին խորը անդեղումը ցաւի մղկտացող լալկան երգեր:

Մայրս գիտակցաբար, թէ անգիտակցաբար, դաստիարակչական ամենէն արդիական՝ անուղղակի մեթոտով, իր երգերով փոքրիկն Գասպարի մատուաշ հոգւոյն մէջ ձեւաւորած եղաւ ապագայ յանձնառու հայը:

Երգը իր դերը կատարած եղաւ, երբ մանուկ Գասպարին մտքին ու հոգիին մէջ յաւէտ դրոշմուած մնաց հետեւեալ սրտցաւ տողերը, որ կ'ըսէր.-

...«Իսկ թէ քու փողեղ շահ չունի Հայաստան,

Թքել եմ քու էլ, փողիդ էլ վրան:

Իսկ թէ քու գրչէդ շահ չունի Հայաստան,

Թքել եմ քու էլ, գրչիդ էլ վրան»...

Հետեւաբար ալ, ան սրբազան պարտաւորութիւն համարեց իր գրիչը ծառայեցնել՝ ազգին շահ ու պատիւ բերող գործերուն:

Գասպար, այդ մեծ սիրտը, բազմանդամ ընտանիքին անսպառ եւ հոգատար սիրոյ աղբիւրն էր, տան կենսատու արեւը. ատով հանդերձ, մայրս, ի տես զաւակին ազգային գործերով կլանուած վիճակին, կէս բողոքի եւ կէս ալ հպարտանքի շեշտով կ'ըսէր.- «Այս տղան մեզմէ անէլի ազգին համար բերած եմ կարծես»:

Ինչ խօսք որ իրաւացի էր մայրս:

Գասպար, Թումանյանական «անտակ, անծեր» հոգեմտաւոր գանձերով հարուստ, ի վերուստ դրկուած առաքեալ մըն էր կարծես, որ պիտի գար ճիշդ ժամանակին՝ բոլորանուէր ծառայելու իր տարագրեալ ժողովուրդին: Ան իր ժամանակաշրջանի հրատապ խնդիրներուն արծագանգեց՝ քաջալերելով բարին ու արդարը, իսկ իր կրքոտ հրապարակագրութեամբ բուռն կերպով խարազանեց՝ մեր ազգի վարք ու բարքին մէջ բոյն դրած աղետաբեր արատները, որոնք կ'անջքացնէին նաեւ մեր ունեցած ազգային արժանիքները, զորս դժբախտաբար սկսած էին այլաստելի:

Գասպար, իր խառնուածքով, նկարագրի գիծերով, վարքագծով հանգիստութիւն մը ունէր կարծես, մեր ժողովուրդի պատմութեան լուսապայծառ դէմքերէն ոմանց հետ:

ա.- Գասպար ազատատենչ էր՝ Հայկ նահապետին նման, որ մերժեց Բելի պարտադրել ուզած ստրկութիւնը:

բ.- Ազգային արժանապատուութեան տէր հերոս Անդրանիկի նման խորիստ

եւ ինքնիշխան, Գասպար՝ Շապին Գարահիսարցի հօրմէ սերած, Շապին Գարահիսարցի Անդրանիկի նման, սեզ լեռներու զաւակ, հոգեհարազատութիւն մը կը զգար «հայրենիքի տէր ու պաշտպան» Անդրանիկի նկատմամբ: Անոր նման անկաշառ հայրենասէր, անոր նման կը մերժէր ենթարկուիլ վերերէն հրահանգուող կուսակցական կամ այլ կողմերէ արձակուող բոլոր այն պատգամներուն, որոնք կրնային խոչընդոտել իրենց ստանձնած ազգանուէր գործունեութիւնը:

գ.- Իր հոգւոյն մէջ արծագանգ տուած էր Խրիմեան Հայրիկի իմաստալից պատգամը, թէ Արեւմտահայութեան հողային դատը չի լուծուիր թղթէ շերտիով, լալկան աղերսագրերով այլ երկաթէ շերտիով, այսինքն ուժի դիրքերէ մեկնարկ առած պահանջով: Հոս ուժը միայն զէնք չի նշանակէր անապայման, այլ նաեւ ճարտար դիւանագիտութիւն, նամանաւանդ, միջազգային գործող օրէնքներու քաջածանօթութիւն:

Գասպար, որպէս իրաւագէտ, Արեւմտեան Հայաստանի հողային պահանջատիրութիւնը՝ միջազգայնօրէն ընդունուած օրէնքներով եւ կերպերով լուծելու ջատագովն էր: Ան տարիներ շարունակ իր յօդուածներով հայ դատը հետապնդող մարմիններուն իմացուց, թէ միջազգային օրէնքը կ'ընդառաջէ համազգային ներկայացուցչական օրինաւոր մարմնի մը կողմէն ներկայացուող դիմումներուն միայն: Ուստի, անյապաղ պետք էր որ կազմուէր այդ համահայկական ներկայացուցչական ընտրովի մարմինը: Եւ սակայն, անէլի քան երեսուն տարիներ անդադրուին կերպով կրկնուող այս կոչը, անհասկնալի պատճառներով մնաց որպէս.- «Ձայն բարբառոյ անապատի»: Ափսոս որ իր սերունդի ժամանակակիցները չհասկցան իր կոչին իրաւքաղաքական արժէքն ու իմաստը: Բայց արդի եւ գիտական մտածողութեամբ օժտուած՝ իրեն յաջորդող այսօրուայ սերունդը արդէն կ'ընթանայ Գասպարի նախատեսած ուղիով:

Դ.- Գասպար հանգիստութիւն մը ունէր նաեւ, «Հայաստանի վերքի երգիչ» լուսապայծառ Արովեանի հետ: Թանկ էր ու իր հոգիին շատ մօտ անոր տենչերն ու ձգտումները: Եւ ամենէն թանկը այդ տենչերուն՝ ազգերու եղբայրութեան տենչն էր, որ յետագային իրականացաւ՝ ազգերը եղբայրացնող խորհրդային մեծ ընտանիքի գոյառութեամբը, որուն մէկ անդամն էր խորհրդային հայաստանը, որը ոչ միայն ապահովեց հայ ժողովուրդի անվտանգութիւնը, այլ նաեւ խաղաղ պայմաններու մէջ ծաղկեցուց ազգային մեր դիմագիծը՝ կերտող արժէքները, որուն համար Գասպար ոչ առանց հպարտանքի կը մատնանշէր, թէ մեր տաղանդաւոր ժողովուրդը դարաւոր մշակոյթ ունի: Ունի գունեղ, խորիմաստ, հարուստ, կախարդիչ ժողովրդական երաժշտութիւն, հանճարեղ ճարտարապետութիւն, միջնադարեան սքանչելի բանահիւտութիւն, ինքնատիպ եւ գերող նկարչութիւն, յաւէտ թարմ, ճկուն լեզու եւ այս ամենուն նորովի ծաղկումը կը վերագրէր խորհրդային դարաշրջանին եւ այդ շրջանը կը նկատէր որպէս մեր դարաւոր պատմութեան երկրորդ ոսկեդարը: Գասպարի հոգւոյն մէջ ալ խիստ կտտացող վերք դարձած էր Խաչատուր Արովեանի «Վերք Հայաստանի»ի վերքը: Իրեն համար, հայ ժողովուրդի նկարագրին մէջ արմատակալած ազգակործան արատներն են այդ վերքերը, որոնք ոչ միայն մրոտած են մեր պատմութեան էջերը, այլ մեր ազգը դարձուցած են նկուն եւ հետեւաբար անկարող՝ յաջողապէս լուծել կարենալու մեր ազգի հիմնախնդիրները:

Ամենէն վնասակար արատը որ կայ մեր մէջ՝ անմիաբանութիւնն է, բաժանբաժանուածութիւնը. Օրինակ՝ ո՞ր ժողովուրդը ունի երկու հայրենիք, երկգլխանի եկեղեցի, երկու աշխարհաբար լեզուներ, երկու տարբեր լեզուամտածողութեամբ՝ եւ երկու տարբեր ուղղագրութիւններ:

Կենսագրական

Մեր Գասպար Տերտերեան

Սկիզբը էջ 01

Աշակերտական տարիներին ցուցաբերած է մասնաւոր հետաքրքրութիւններ եւ նկատառելի ձիրքեր՝ երգի, ասմունքի, թատրոնի, մարմամարզի, լեզուներու, գծագրութեան, ճեշային աշխատանքի եւ դպրոցական «Նուիրում» թերթի խմբագրութեան մէջ: Բայց, պատանեկան կանուխ տարիներին՝ լիովին ներգրաւուած է երկրի արաբական եւ ներհայկական քաղաքական կեանքի գուպարին մէջ, ընտրած ըլլալով՝ Արաբ եւ Հայ «Զախ» խրամատը, ամբողջական յանձնառութեամբ գործելով՝ երկրի յառաջապահ հրապարակագրութեան եւ ընդատակետայ գործունեութեան մէջ:

Պատասխանատու վարչական ու քաղաքական պաշտօններ վարած է սկիզբը՝ ՀԵԸ-ի Համալսարանական Ուսանողաց Միութեան եւ ՌԱԿ Փորթուգալեան Ակումբին մէջ, ապա՝ Լիբանանի Կոմկուսին, Հայց-Եկեղեցւոյ Միասնութեան Պաշտպան Կոմիտէի քարտուղարութեան, լիբանանցի Մարքս-Լենինեան Կոմունիստներու Միութեան, Լիբանանի Հայ Համալսարանաւարտներու Միութեան, Դեմոկրատ Իրաւաբաններու Համաշխարհային Լիկայի Լիբանանի Մասնաճիւղին եւ՝ Լիբանանահայ Գրական Շրջանակին մէջ, ասոր հիմնադրութեան առաջին տարիներէն (1948):

Խմբագրական կազմերուն անդամակցած է՝ «Ախպար», «Մեր Նշանաբանն Ե ԶԱՌԱԶ», «ԶԱՌԱԶ-Գրական», «ԶԱՌԱԶ», «Սաուր Ուլ-Շա'ապ», «Նոր Ուղի» եւ «Ալ-Ֆիքր Ուլ-ժաաիտ» թերթերուն, միանշանակ ստանձնելով յիշեալ հայկական թերթերուն Պատասխանատու Տնօրէնի պաշտօնը՝ յաջա կառավարութեան:

Նաեւ աշխատակցած է՝ Պէյրութի «Զարթօնք», «Արարատ», «Ազդակ», «Նայիրի», «Ծաղիկ», «Կանչ», «Ազգային Մշակոյթ», «Ալ-Սաքաֆէ Ալ-Արապիյէ», «Ալ-Նիտա», «Կամար» եւ «Շիրակ» թերթերուն, Լիբանանի Հայ Համալսարանաւարտներու Միութեան «Armenian Studies» տարեգիրքին եւ «Հայկազեան Հայագիտական Հանդէս»ին, Երեւանի «Հայաստանի ԿՈՍՄՈՒՆԻՍՏ»ին, Դամասկոսի «Տիրասեթ Իշթիրաքիյէ» ամսագրին եւ «Սաուր Ուլ-Շա'ապ» շաբաթաթերթին, եւ Փարիզի «Նոր Յառաջ» երկօրեային:

Օգտագործած է «Ոգնի Թոնտրակի», «ժըպրան Խուրի», «Դաւիթի Կապարճակիրը», «Զարեհավանեցի» եւ այլ գրչանուններ:

Անոր գրութիւնները մէկ-մէկ, վերեւ յիշուած թերթերէն արտատպուած են նաեւ՝ «ՆՈՐ ՕՐ», «ՄԱՐՍԱՐԱ», «ՆՈՐ ԿԵԱՆԷ», եւ այլ թերթերու մէջ: Իր գրութիւնները տեղ գտած են նաեւ՝ «ՌԱԿ ՄԱՍՈՒԼ», «ԳԵՂԱՐԴ», «ՆՈՐ ԽՕՍԷ» եւ այլ կայքէջերու վրայ:

Հեղինակած է եւ հրատարակած՝ «Ուղեցոյց՝ Լիբանանի Ընկերային Ապահովութեան Ազգային Մետոկի Օրէնքին» 1965-ին համահեղինակութեամբ՝ Յովհ. Աղպաշեանի, «Սիոնիզմի եւ Փանթօրքիզմի Անշուքութիւնները եւ անոնց Սպառնալիքը Հայաստանի Լիւնտութեան» 1990-ին, Նոյնին արաբերէնով տարբերակը ժըպրան Խուրի ծածկանունով, Հալէպ, 1995, «Տար Էլ-Սատաքա» հրատարակչատունէն, Նոյն գիրքէն չորս զուլաներ լոյս տեսած են Գ. Տերտերեան անունով, արաբերէն երեք տարբեր ժողովածուներու մէջ, Պէյրութ, տարբեր հրատարակչատուներէ, «Մեր Լիւնտութեան Ուղին», Պէյրութ, 1992, «Վասն Համասփիւռքահայ Զոնկրեսի», Պէյրութ, 1995, «Սարդարապատէն Անդին՝ Համահայկական Գոյամարտի Երեք Զոկատները», Պէյրութ, 1996, հրատ. Լիբանանահայ Գրական Շրջանակի, «Եկեղեցի-Պետութիւն Յարաբերութիւններ եւ Նոր Աղանդաւորականներ», Պէյրութ, 2002, որ կ'ընդգրկէ նիւթեր՝ 2001 թուին Էջմիածնի մէջ գումարուած միջազգային սիմփոզիումէն (իրաւագէտներու), «Հայեացք եւ Կեցուածք» հրապարակագրական յօդուածներ, Պէյրութ, 2008, «Ապրիլեան Ասուխ»՝ Մեծ Եղեռնի 95-րդ Տարեկիցին Առիթով», Պէյրութ, 2010, հրատ. Լիբ. Գրական Շրջանակի, «Այսպէս Բարբառեցաւ Պղնձաթելը» գեղատիպ ալպոմ նուիրած՝ ոսկերչապետ Մկրտիչ Թահուլաքեանի պղնձաթելով հիւսուած 70 դիմանկարներուն, Պէյրութ, 2010, «Հայեացք Դէպի Դարադարձ՝ Մշակապատումի Փորձ Մըն Է ՀՀ Խորհրդարանի "Մենաթ"ին Հակադրումը Տարագիր Արեւմտահայութեան Համաշխարհային "Կոնկրէս"ին (ՏԱՀԷ)», Պէյրութ, 2011, հրատ. Լիբ. Գրական Շրջանակի, եւ «Էօժէն Իոնէսթօ»՝ «Անիտէթ»ի Դիմակով Նոր-Իրապաշտ Գրողը, Ծննդեան 100-Ամեակին Առիթով» եւ Իոնէսթոյի «Le Roi Se Meurt» («Արքան Կը Մահանայ») փիւսի հայերէն թարգմանութիւնը հեղինակին կողմէ, միացեալ հատորով, Պէյրութ, 2012: Ան թարգմանուած

է նաեւ՝ հայերէնի, քերթուածներ՝ Միշէլ Սուլեյմանէն եւ Եուսէֆ Հարպէն, եւ Նազըմ Յիքմէթէն ու Վենեզուէլահայ Գեորգ Թօփալեանէն, եւ արաբերէնի՝ Վ. Թէքէեանի «Երբ Օրը Գայ Վերջապէս» քերթուածը, բացի՝ քաղաքական եւ ընկերային նիւթերէ, արաբերէնէ հայերէնի եւ հայերէնի արաբերէնի: Հեղինակը նաեւ հրատարակութեան համար խմբագրած ու ծանօթագրած է՝ «Յո՞ Երթաս Հայ Սփիւռք» հատորը, Հալէպի մէջ կայացած «Ապրիլեան Մեմօնարներ»ու շարքին առաջինի նիւթերով, Պէյրութ, 1988, «Ազգ. Մշակոյթ» շաբաթաթերթի 10-ամեակի «Բացառիկ»ը, Յովհ. Աղպաշեանի «Պայքարի Ոլորապտոյտին Մէջ» յուշագրութիւնը յառաջաբանով եւ լայն ծանօթագրութիւններով, Պէյրութ, 2001, հրատ. Լիբ. Գրական Շրջանակի, «Դափնեպսակ» նուիրուած Լիբ. Գրական Շրջանակի երախտաւորներուն, Պէյրութ, 2008, Լիբ. Գրական Շրջանակի (1993-2014) քսան երկու տարիներու «Ուղեցոյց օրացոյց» խորագրով պատի մեծադիր եւ գեղատիպ տարեցոյցներուն ամբողջ շարքը, եւ՝ Լիբ. Գրական Շրջանակի յօրէնական ու մեծ հանդիսութեանց առիթով հրատարակուած բոլոր գրքոյկները, վերջին քսան տարիներուն ընթացքին:

Հեղինակը հրատարակութեան պատրաստ ունի նաեւ երեք աշխատասիրութիւններ, երկուքը՝ հայերէն. ա) «Լիբանանի Բազմահամայնքային Համակարգը եւ Լիբանանի Հայոց Անձնական Իրաւունքի Կանոնագրի եւ Դատավարական Կանոնի Բարեփոխութեան Առաջարկ Մը», եւ բ) «Հասարակագիտական Բացատրական Բառարան», եւ մէկը՝ արաբերէն, «Դարաբաղեան Հարցին Մասին»:

Մասնակցած է հայկական եւ արաբական շարք մը համագումարներու եւ սիմփոզիումներու, ինչպէս՝ Փարիզի Ա.Հայկական Համագումարներու եւ սիմփոզիումներու, ինչպէս՝ Փարիզի Ա.Հայկական Համագումարը Nikkoyանդուկին մէջ, Թունուզի մէջ Պաղեստինցի Գրողներու եւ Լրագրողներու 9-րդ Համագումարը 1977-ին, Փարիզի մէջ ICOM-ի եւ Հալէպի «Ապրիլեան Մեմօնարներ»ու շարքը, Էջմիածնի «Եկեղեցի Պետութիւն Յարաբերութիւններ» նիւթով կայացած իրաւագէտներու միջազգային գիտաժողովին, ներկայացնելով Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութիւնը, պաշտպանելով Հայց. Եկեղեցւոյ ազգային եկեղեցիի գերադասութիւնը Հայաստանը ողողած աղանդաւորական ծածկագիտական ու կասկածելի կազմակերպութիւններուն դէմ, պահանջելով՝ «խղճի ազատութիւն» կոչուածին in concreto մեկնաբանութիւնն ու կիրարկումը, քանի որ ճիշտ է թէ կրօնական զգացումը չունի ազգային բնոյթ, բայց իր դրսեւորման մէջ՝ ստացած է տուեալ ժողովրդի մը հոգեւոր ու պատմական զարգացման իւրայատուկ դրոշմը...: Մասնակցած է նաեւ՝ լիբանանեան Կոմկուսի երեք համագումարներուն որպէս պատգամաւոր եւ հիւր, Հայաստան-Սփիւռք Մերձաւոր Արեւելեան խորհրդակցութեան, Պէյրութ, Մայիս 1999-ին, Սիոնական Մշակութային Արշաւին Դիմադրող Մնայուն Համագումարի Ա.նստաշրջանին, Պէյրութ, 1-3 Նոյեմբեր 1994-ին, եւ «Արաբ Ազգային Համագումար»ի Պէյրութի մէջ կայացած երեք ժողովներուն: Հիմնադիր անդամներէն է՝ «Արաբ-Հայ Իրաւական Միջազգային Խորհուրդ»ի:

Գործօն մասնակցութիւն բերած է համալիբանանահայ մշակութային եւ ազգային յանձնախումբերու, ինչպէս՝ «Լիբանանեան Հեռատեսիլէն Հայկական Ժամ»ի Տնօրէն ժողովին՝ Նիւա Ճիտեճեանի նախագահութեամբ, «Լիբանանահայ Թատրոնի Ա.Խորհրդաժողով»ի կազմկոմիտէին, եւ Մեծ Եղեռնի 60-ամեակի Ոգեկոչման Լիբ. Համագապին Մարմինին, ստանձնելով քարոզչական աշխատանքի միջազգային մամուլ գործակալութեանց մօտ:

Ելոյթներ ունեցած է հայկական եւ արաբական բեմերէ եւ կայաններէ՝ Պէյրութի, Դամասկոսի, Պաալպէքի, Փարիզի, Թունուզի, Հալէպի, Նիկոսիոյ, Լառնագայի եւ այլ քաղաքներու մէջ, Հայ Դատին, Հայոց Պատմութեան ու Մշակոյթին, Պաղեստինեան Դատին ու Արաբական Զարիւղի պաշտպանութեան եւ ամերիկեւսիոնական իմփերիալիզմի դատապարտումին գծով: Վերջին երեսնամեակին հետապնդած է ՏԱՀԷ-ի ծրագիրը հետեւողականօրէն, Տարագիր Արեւմտահայութեան փոշեցրիլ բեկորները Միջազգային Կարգավիճակով օժտելու հրամայականը նկատելով՝ ոչ միայն Միջազգային Հանրային Իրաւունքին անշրջանցելի պահանջը, այլեւ՝ Սփիւռքի անտիրական ու աւատատիրական անզուխութեան վերջ դնելու եւ հայապահպանումին Նոր շունչ ու նպատակ հաղորդելու նախապայմանը: Ամբողջական եւ անմնացորդ յարումով կը դաւանի պատմական ու տրամախոհական մատերիապաշտութեան իմաստասիրութիւնն ու ժողովրդահայրենասիրական սոցիալիզմը, զանոնք նկատելով լաւագոյն վահանները՝ վայրի դրամատիրութեան համաշխարհայնացումի խորշակին դէմ, մասնաւորաբար՝ մերինին նման փոքր ժողովուրդներուն համար: Գասպար Տերտերեան ծանօթ է՝ բացի մայրենիէն, արաբերէն, անգլերէն, ֆրանսերէն եւ որոշ համեմատութեամբ ալ, արդի լատինատառ թրքերէն լեզուներուն:

Մեր Տերտերեան անմահացաւ 23 Օգոստոս 2021ին:

Վկայությունն Մը Մերթ Գասպար Տերտերեանի (1934—2021) Մասին

Դոկտ. ԶԱԲԵՆ ՄԱՐԻԵԱՆ

Մերթ Գասպար Տերտերեանը տեսած եմ իբր երեց աշակերտ Ս. Նշան Ազգային Վարժարանին մեջ 1946-47 տարեշրջանին, 1951ի ամռան ականատես եղած եմ Լեռնալիբանանի մեջ իր օրապահիկը շահելու աշխատանքին, 1953ին՝ ԲԸԸ Յովակիմեան Մանուկեան Մանչերու Երկրորդական Վարժարանի առաջին հունձքի վկայականաց բաշխման հանդեսին ներկայ եղած եմ եւ տեսած իր վկայական ստանալը: Ծանօթութիւն հաստատած եմ համալսարանական եղած շրջանիս, յատկապէս երբ ինք ատենապետն էր ԶԵԸի Զայ Զամալսարանականներու Միութեան, 1956-58 տարիներուն:

Մեսրոպ Մաշտոցի 1600ամեակին UNESCOի սրահին մեջ տեղի ունեցած մշակութային մեծ ձեռնարկին, որ տեղի ունեցած էր Տ. Խադ արք. Աջապահեանի նախագահութեամբ, կազմակերպիչ յանձնախումբին միատեղ անդամակցած էինք 1960-61 կրթական տարեշրջանին:

1974-75ին Լիբանանի Զայ Զամալսարանաւարտներու Միութեան գործօն անդամ ըլլալով, միութիւնը կը ներկայացնէր Մեծ Եղեռնի ոգեկոչման 60ամեակի Լիբանանի կեդրոնական մարմինն մէջ: Ինք էր որ պատրաստեց կանոնագիր մը կեդրոնական մարմինին եւ յանձնախումբերու փոխարարբերութեան մասին: Մամլոյ յանձնախումբին մէջ կեդրոնական մարմինը կը ներկայացնէր. ան էր կապ պահողը միջազգային եւ տեղական մամուլին հետ: Գլխաւոր

կազմակերպիչներէն էր ՍԷՆ Ժորժ պանդոկի մամլոյ ճաշկերոյթին: 24 Ապրիլ 1975ին ինք ալ մաս կազմած էր վարչապետ Ռաշիտ Սոլիին այցելութիւն տուած կեդրոնական մարմնի պատուիրակութեան: 19 Մարտ 1975ին մարմնին կազմակերպած առաջին դասախօսական երեկոյին, Գալուստ Կիւլպենկեան հանդիսասրահին մէջ, խօսողներէն մէկն էր Զրանդ Գանգրունիի եւ Երուսաղէմ Փամպուքեանի կողքին:

Մերթ Տերտերեանի հետ գործակցած էի նաեւ 1987ին, Զայկական Իրաւանց Մարմնէն ներս: Ան տարիներով հետապնդեց տարագիր հայութեան համաշխարհային քննարկի հարցը եւ առ այդ բազմաթիւ ձեռնարկներ կազմակերպեց Պէյրութի եւ Զալէայի մէջ: 1995ին Արարատեան սրահին մէջ կլոր սեղան կազմակերպեց Գրական Շրջանակի անունով, հրաւիրեց որ ելոյթ ունենամ եւ մասնակցիմ ձեռնարկին, որուն ընդառաջեցի:

Այս բոլոր ձեռնարկներուն բժախնդիր աշխատանք կը կատարէր, պարտաճանաչ եւ միաժամանակ պահանջկոտ էր: Տեղի տալ ու յուսահատիլ չգիտցող անձնաւորութիւն էր: Խիստ էր իր վճիռներուն մէջ, որոնք իր տեսակետէն կ'արդարացնէր:

Մերթ Գասպար Տերտերեանի մէջ տեսած եմ իր սկզբունքներուն յամառօրէն կառչած անձը: Զայրենասէր էր եւ մարդասէր: Զաստատակամ էր, ունէր գիտական-վերլուծողական միտք: Մինչեւ խոր տարիքը հետաքրքրուած էր Զայկական Զարցոյ: Վերջին անգամ հագիւ տարի մը առաջ խնդրած էր ՍԷԼի Դաշնագրի վաւերագրական քարտէսը:

Յիշատակը վառ մնայ:

Ես Ունէի Այդ Մարդը, ...Որ Այլեւս Զկա՛յ

ԳԱՌՆԻԿ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ

Տրանց Զաքարի կ'ըսէ. «Կեանքիդ մէջ պէտք է ըլլայ առնուազն մէկ մարդ, որու մօտ կ'երթաս երբ ալ չ'ես գիտեր ուր երթալ»
Ես ունէի այդ մարդը, ...որ այլեւս չկա՛յ:

Արդարեւ, բախտաւոր եմ ես, որ իմ այդ մէկ մարդը, Գասպար Տերտերեանն էր: Զակառակ անոր, որ այսուհետեւ պիտի անձնապէս չկարենամ այլեւս երթալ, հետը նստիլ՝ «Համար»ի քաֆէներէն մէկուն մէջ, սուրճ մը առնելով, գրուցելու մեր հողային պահանջատիրութեան հրատապ հարցին շուրջ, եւ թէ մեր հողային իրաւունքներուն տէր կանգնելու համար, ինչպիսի՞ իրաւա-քաղաքական հնարաւորութիւններ կան, եւ առ այդ, մանրամասն ու խորքային քննարկումներ կատարել, ինչպէս նաեւ՝ Արեւմտահայութեան ազգային ձգտումներն ու դիրքորոշումները արտայայտող՝ ներկայացուցչական կեդրոնական եւ համապարփակ քաղաքական մարմին մը ստեղծելու նպատակին նուիրուած՝ իմ եւ իմ ընկերներուս գործունեութեանց մասին տեղեկացնել ու խորհուրդներ ստանալ:

Անտարակոյս որ իմ մօրեղբօր՝ Գասպարին, ի մանկուց իմ մէջ բոցավառած ազգային ոգին պիտի ուղեկցի ինձի եւ ոգեւորէ ապագայ բոլոր գործունեութիւններս, մինչեւ մեր ազգային սրբազան նպատակին իրականացումը:

Արեւմտահայութեան Ազգային Գերագոյն Խորհուրդի հիմնադրումին նուիրուած մեր աշխատանքները, որ այսօր արդէն մօտ մէկ ու կէս տարիէ աւելի անցած է անոնց մեկնարկը, հասած են որակաւոր եւ գործնական այնպիսի յաջողութիւններու, որոնցմէ արդէն ետդարձը անհնար է: Իսկ այս խորհուրդը ուրիշ ոչինչ է քան Գասպար Տերտերեանին երեսուն տարիներ շարունակ հետապնդած ՏԱԶԵ-ի ծրագրի շօշափելի իրականացումը: Եւ այս բոլորը տեղի պիտի չի կրնային ունենալ, եթէ մենք մեր աւագ առաջնորդ՝ Գասպար Տերտերեանին հետ, մի քանի տարի շարունակ խորապէս վերատեսութեան ենթարկելով եւ գիտական քննարկումներով չ'ուսումնասիրելիք անցեալ երեսուն տարիներու բացթողումներու եւ խոչընդոտներու փորձառութիւնը, եւ ապա լուրջ վերլուծութիւններու հետեւանքով միասնաբար չգտնէինք համապատասխան եւ անհրաժեշտ ծրագրային բարեփոխումները:

Գասպար Տերտերեանի արժէքներուն եւ իր ազգային ու համամարդկային գաղափարախօսութեան մասին վկայութիւններով հանդէս չ'եմ ուզեր գալ: Անոնց մասին շատեր արդէն իրենց անկեղծ եւ հարազատ վկայութիւններով գոհացուցած են այդ բաժինը: Մեզի՝ Գասպարի հարազատներու համար, շատ մեծ նշանակութիւն ունեցան ձեր բոլորին վկայութիւնները: Դուք էիք մեր միխթարանը, այն աստիճանի որ մենք պարտաւոր կը զգանք մեր հերթին,

մեր խորին ցաւակցութիւնը յայտնել նաեւ ձեզ: Որովհետեւ, դուք փաստեցիք այն իրողութիւնը, որ Գասպարը միայն մեր հարազատը չէր, այլ նաեւ ձեր եւ ողջ մարդկութեան հարազատը:

Իմ համեստ համոզումով, թէ՛ որպէս Գասպար Տերտերեանի հարազատ քրոջ զաւակը, եւ թէ՛ ալ որպէս ազգային գործիչ, որ Գասպար Տերտերեան մեծ Զայի իսկական մեծարումը պիտի ըլլայ գործնականօրէն լծուիլ՝ Արեւմտեան Զայաստանի հողային եւ այլ իրաւունքներուն տէր կանգնելու եւ անոնց վերատիրանալու համար՝ իրաւականօրէն անհրաժեշտ՝ տարագիր Արեւմտահայութեան ինքնակազմակերպման սրբազան աշխատանքին:

Երբեք պիտի չմոռնամ, քորոնաժահրէն առաջ դէպի Պէյրութ կատարած իմ վերջին այցելութիւնը: Գացած էի մտահոգիչ եւ ծանրակշիռ տեղեկութիւններ կիսուելու ՄշԵՐին հետ: Արեւմտեան Զայաստանի իրաւունքներու վերաբերեալ պահանջատիրական քաղաքական գործունեութեանց մէջ, ուր առանցքային մասնակցութիւն ունէի, բացայայտած էի հերթական դաւադիր եւ դաւաճանական վտանգաւոր իրողութիւն մը, որուն համար ալ՝ անմիջական, բայց բժախնդրօրէն հաշուարկուած դիրքորոշում մը պէտք էր որդեգրուէր: Երեք երկար օրեր քննարկեցինք տխուր իրավիճակը: ՄշԵՐը այդ օրերուն իմ մօրեղբայրը չէր, այլ կարծես ծայրայեղ խիստ հետախոյզ մը, որ իւրաքանչիւր մանրամասնութեան մասին մի քանի տարբեր ձեւերով կը փորձէր իրավիճակի տարողութեան մասին իր ինքնուրոյն գնահատականը մշակել: Ի հարկ է այդ տխուր իրավիճակէն, ազգային առումով, անվտանգ դուրս գալու մասին ալ կիսած էի իմ պատկերացումներս: Աւարտին, ան ինձմէ խնդրեց որ չաճապարեմ եւ մի քանի օր սպասեմ իր խորհուրդին: ՄշԵՐին տեսքն իսկ փոխուած էր այդ երեք օրերու ընթացքին՝ երկար սպիտակ մօրուքով, խառնիխուռն մազերով, աչքերը խամրած, եւ ուսերը կախ էին: Երկու օր անց ինձի կանչեց ու ես փութացի դէպի հանդիպում ալեկոծուած հոգիով ու անորոշ մտորումներով: Ինձ համար խնդիրը լուծում չունենալը չէր» Լուծումը կար: Բայց այդ լուծումը պէտք էր որ ՄշԵՐի հաւանութիւնը ստանար:

Երբ աչքս ինկաւ իր վրայ, խոր շունչ մը առի: ՄշԵՐին ուսերը ուղիղ էին, մօրուքը ածիլած, մազերը սափրուած եւ իր թացիկ աչքերէն լոյս կ'արձակէր, իմ ուղղութեամբ, երբ մօտեցայ իրեն, երկու ափերը վեր բարձրացուց, զլուխս բռնեց ու ճակատիս վրայ ջերմ համբոյր մը դրոշմեց ու ըսաւ. «Դու ճիշտ վերլուծէր ես ամէն ինչը: Իմ եռանդս վերականգնուած է, ես այժմ լուռ պիտի մնամ, ճանապարհը շատ դժուար պիտի ըլլայ, քեզի եւ ընկերներուն բոլոր քայլերուն յաջողութիւն կը մաղթեմ:

Ճակատիս այդ համբոյրը մօրեղբօր մը գուրգուրանքի արտայայտութիւն մը չէր միայն, այլ մեծ հայ ղեկավարի մը պատգամը, որուն հաւատարիմ պիտի մնամ մինչեւ վերջին շունչ:

Գասպար Տերտերեանը անմահ է:

Գասպարն Ազատատենչ Էր, Սկզբունքային Եւ Ուղղամիտ Գասպար Տէրտէրեանի Քրոջ Յուշերը

**Զրուցեց՝ ԶՐԻՍԹԻՆԱ ԱՐԱՆԱՐԵԱՆ
«Զարթօնք»ի Երեւանի Աշխատակից**

Անցեալ տարի՝ Օգոստոսի 23-ին լիբանանահայ գաղութը կորցրեց իր կարկառուն, լրջախոհ մտաւորականներից մէկին՝ իրաւաբան Գասպար Տէրտէրեանին: Հայ ժողովուրդը՝ Հայաստան, Արցախ եւ Սփիւռք, կորցրեց Հայ Դատի հետամուտ ճշմարիտ ու անխնայ առաջնորդներից մէկին, ով իր գիտակից ողջ կեանքը նուիրեց Հայ դատին, իր ազգին ու ժողովրդին: Գասպար Տէրտէրեանը սիրուած ու յարգուած մտաւորական էր, սկզբունքային ու ճշտախօս մարդ: Իր յօդուածներն ու խմբագրականները իւրաքանչիւրը սթափուելու ու միասնական լինելու կոչ էր:

Գասպար Տէրտէրեանը «Զարթօնքի» լաւ բարեկամն էր, նուիրեալ աշխատակիցը: Նրա յօդուածները մշտապէս եղել են ամենաընթերցուած ու ազգային գաղափարներով տոգորուած:

Գասպար Տէրտէրեանի կեանքը եւ գործունեութիւնը լաւագոյն նկարագրում է իր աւագ քոյրը՝ Սրբուհի Տէրտէրեան - Սարգիսեանը, ում հետ առիթ ունեցանք զրուցել Երեւանում:

Տիկին Սրբուհին խորը վշտով ու կարօտով է յիշում եղբոր հետ անցկացրած ամեն վայրկեանը: Հոգով ու սրտով շատ կապուած են եղել իրար հետ:

Տէրտէրեան ընտանիքը արմատներով Սեբաստիայից ու Շապին Գարա-հիսարից են: Մագապուրծ են եղել ցեղասպանութիւնից ու հաստատուել Պէրյուբում: Ընտանիքը բազմազաւակ է եղել՝ 7 երեխայ: Գասպարը միջնեկն է եղել, իսկ տիկին Սրբուհին՝ նրանից 3 տարի մեծ: Ընտանիքն ապրել է ծայրայեղ վատ պայմաններում, սակայն երբեք չեն ընկճուել, չեն նեղացել կեանքից: Ընտանիքի հայրը շատ վաղ է մահացել՝ ծանր հիւսաւանդութիւնից: Մայրը ստիպուած է եղել 7 երեխայի հոգսը վերցնել իր փխրուն ուսերին:

Տիկին Սրբուհին վաղ տարիքից աշխատել է քոյրերին ու եղբայրներին պահելու համար: Ասում է՝ չնայած ապրելու ծանր պայմաններին, երբեք չեն հեռացել արւեստից, ապրել են լիարժէք կեանքով, հոգով հարուստ են եղել, իսկ իր քոյրերն ու եղբայրները մէկը միւսից տաղանդաւոր են եղել:

Այսօր, ցաւօք, Տէրտէրեան ընտանիքի հարազատ զաւակներից ողջ է միայն մեր զրուցակիցը՝ տիկին Սրբուհին, ով յուզուած յիշում ու պատմում է եղբոր՝ Գասպարի մասին:

«Ես եւ Գասպարը իրար հետ շատ մօտ էինք, հոգով, գաղափարով շատ մտերիմ էինք: Յիշում եմ՝ մեզանից մեծերի հետ չէինք կարողանում շփուել, փոքրերն էլ փոքր էին: Գասպարը եւ ես հոգեւոր շատ կարեւոր կապ ունեինք իրար հետ: Դրա համար իր մահը ինձ համար պարզապէս եղբոր կորուստ չէր: Ես իմ հոգին ու սիրտը կորցրեցի: Մանկութիւնից ծրագրած երազանքներն ու ձգտումներն ունեինք: Մենք կեանքի ծանր պայմաններից ելնելով շատ կանուխ ենք հասունացել», - արցունքները սրբելով պատմում է տիկին Սրբուհին, ապա շարունակում:

«Մենք մանկութիւն չենք ունեցել: Մայրս ու հայրս ջարդերից մագապուրծ են եղել: Մանկութեան գեղեցիկ հեքիաթների փոխարեն լսել ենք ջարդի պատմութիւններ: Փոքր տարիքից հասունացանք ու հասկացանք, որ հայ ժողովրդի հետ սարսափելի բան է պատահել», - յիշում է Գասպար Տէրտէրեանի քոյրը:

Նրա խօսքով՝ հենց այդ հայրենասիրական դաստիարակութիւնն է, որ իր

ու եղբոր մէջ գաղափարական այլ հիմք է դրել, այլ արժէքներ ու կեանքի նկատմամբ պատկերացումներ ձեւաւորել:

Տիկին Սրբուհի պատմելով՝ իր եղբայրը դեռ մանուկ հասակից անասելի ու աննկարագրելի սեր է տածել Հայաստանի ու հայ ազգի հանդէպ: Նրա ամեն քայլը, ամեն արարքը հիմնուած էր իր հայ ազգին որեւէ կերպ օգնելու, պատմական արդարութիւնը վերականգնելու անհրաժեշտութեան վրայ: «Ինձ ասում էր՝ լաւ սովորի, որ հայրենիքիդ պէտք է գալու: Գասպարն իմ փարոսն էր, իմ ուղեցոյցը, առաջնորդը կեանքում», - ասում է քոյրը:

Գասպար Արմենակի Տէրտէրեան Պատանի Հասակում

Տիկին Սրբուհին առանձնակի քնքշանքով է խօսում իր եղբոր մարդ տեսակի մասին: Յիշում է մանկութեան դրուագներ, որոնք լաւագոյնս են նկարագրում Գասպարի մարդկային որակները:

«Յիշում եմ՝ մանուկ հասկանում, երբ հայրս հիւանդացել էր, իր զաւակներից Գասպարն էր, որ առաւօտից երեկոյ մնում էր հայրիկիս մօտ՝ ճանճերին էր քշում: Մայրս ասում էր՝ տեսէ՛ք՝ ձեզանից ոչ ոք չմտածեց, միայն այս փոքրիկ տղան մտածեց իր հոր մասին: Դա խօսում է Գասպարի անչափ մեծ սիրտ ունենալու մասին: Նա այնքան պարկեշտ էր, այնքան բարի», - յուզմունքը մի կերպ զսպելով պատմում է քոյրը:

1955 Շրպէնիէ, Լիբանան: Ձախէն աջ, Դասընկերներ՝ Սարգիս Միսասեան, Գասպար Տէրտէրեան, Յակոբ Սահակեան:

Տիկին Սրբուհին յատուկ սիրառա-տութեամբ է յիշում եղբոր կողմից իր երեխաներին, թոռներին ուղարկուած ամանորեայ բացիկները, որոնք այնքան հոգատարութեամբ էր ամեն անգամ գրում Գասպարը: «Նա բոլորին հասնում էր, բոլորին օգնում: Մեր տուն էր գալիս, ինձ գումար տալիս, ասում էր՝ երեխաներ ունես, քեզ հարկաւոր է: Ցաւօք, ինքն այդպէս էլ չամուսնացաւ», - տխրութեամբ յիշում է մեր զրուցակիցը: Գասպար Տէրտէրեանը դպրոցն աւարտելուց յետոյ որոշում է իրաւաբանութեան ոլորտում սովորել, մանաւանդ, որ դա իր մօտ լաւ էր ստացւում: «Նա կարողութիւն ուներ: Ամերիկեան համալսարան ընդունուեց տնտեսագիտութիւն սովորելու, յետոյ փոխեց իրաւաբանութիւն եւ վկայուեցաւ Լիբանանի Ֆրանսական համալսարանէն: Չգիտեմ՝ ինչ կար իր մտքին, որ որոշեց իրաւաբանութիւն սովորել: Բայց իր մօտ լաւ էր ստացւում դա: Գասպարը փոքրուց շատ օժտուած երեխայ էր: Ինքն ուրիշ արժէքներ ուներ, չենք տեսել մի օր, որ ինչ-որ մի բանից բողոքէր, կեանքի ծանր պայմաններից նեղուէր», - սիրով ու ջերմութեամբ յիշում է տիկին Սրբուհին: Գասպար Տէրտէրեանի գաղափարներն ու ձգտումները անձնական հարթու-թիւնից շատ աւելի բարձր էին, ասում է քոյրը: «Մեր հայրենասիրութիւնը սուրբեկտիւ ու ապաւինողական չպէտք է լինի: Նա ասում էր՝ մենք չպէտք է վստահենք օտար պետութիւններին, որպէսզի մեր հայկական հարցերը լուծեն, այլ պէտք է լինենք միասնական ու համախմբուած: Ինքը խորշում էր այն անձերից, ովքեր իրենց գործը ուրիշի վրայ էին թողնում: Շատ ուղղամիտ ու արդարամիտ էր: Նա շատ սկզբունքային էր: Ոչ մի օր չէղաւ, որ դրամի համար որեւէ բան անէր, որեւէ պաշտօն ստանար: Ազատատենչ էր, սիրում էր հոգու ազատութիւնը: Ոչ մի օր չմտածեց դրամի մասին: Իր ընկերներից շատերը արագ փոխեցին իրենց կարծիքը, այլ երկրներում հարստացան, լաւ կեանքով սկսեցին ապրել, բայց արդէն առանց սկզբունքների ու հաւատի: Նա նայում էր ու ափսոսում: Գասպարն անկեղծ հաւատացող էր: Չէր ձեւացնում: Ձեւացնելն իր մօտ չկար: Նա պարզ էր ու շիտակ, համեստ ու ուղղամիտ», - ականածանքով պատմում է Գասպար Տէրտէրեանի քոյրը:

Գասպար Տէրտէրեանը նաեւ Լիբանանի գրական շրջանակի անդամ էր: Տիկին Սրբուհին, սակայն, եղբոր գործունեութեան այդ շրջանի մասին շատ բան չկարողացաւ մեզ պատմել, քանի որ 22 տարեկանում ամուսնացել ու տեղափոխուել է Դամասկոս եւ առիթ չի ունեցել շատ մանրամասն ու ամենօրեայ ռեժիմով հետեւելու եղբոր գործունեութեանը:

Գասպար Արմենակի Տէրտէրեան
Պատանի Հասակում

Գասպարն Ազատատենչ Էր, Սկզբունքային Եւ Ուղղամիտ...

Սկիզբը Էջ 08

1955 Շրպէլիէ, Լիբանան: Ձախէն աջ, Դասընկերներ՝ Սարգիս Մինասեան, Գասպար Տէրտէրեան, Յակոբ Սահակեան:

«Գասպարն անընդմիջելի մտածում էր իր հայրենիքի մասին, Հայաստանին օգնելու մասին, ազգին լաւագոյնն անելու մասին»,- ամեն խօսքի մէջ շեշտում է քոյրը, ապա փաստում Գասպարն իր գիտակից ամբողջ կեանքում պայքարել է Հայ դատի համար, իր բոլոր յօդուածներում ու հրապարակումներում առանձնայատուկ անդրադարձել է այդ թեմային, կարեւորել ու բարձրաձայնել պատմական արդարութեան հասնելու իրաւական ուղիները: Հաւանաբար հենց այդ նպատակով էլ իրաւաբանութիւնն ընտրեց որպէս հիմնական մասնագիտութիւն:

Անդրանիկ Ակունքի Ապրիլեան Եղեռնի հանդիսութենէն ետք: Ձախին, ոտքի առաջինը, Գասպար Տէրտէրեան

Անդրանիկ Ակունքի Ապրիլեան Եղեռնի հանդիսութենէն ետք: Ձախին, ոտքի առաջինը, Գասպար Տէրտէրեան

համար կարողանանք նպաստաւոր պայմաններ ստեղծել: Ինքը հաւատում էր ազգերի եղբայրութեանը: Ասում էր՝ դա է, որ մեզ կարող է օգնել արդարութեան հասնելու ճանապարհին: Ասում էր՝ աշխարհում բոլոր իրաւագրկուած ժողովուրդներին պետք է ձեռք մեկնենք: Մենք էլ փոքր ժողովուրդ ենք, պետք է հասկանանք ու միասնական գործենք»,- պատմում է տիկին Սրբուհին: Մեր Գասպար Տէրտէրեան, Միսաք Մանուշեանի Դամբանին Մօտ:

Նրա խօսքով՝ Գասպարի ծգտումներն ու նպատակները մեր հայկական սահմաններից դուրս էր եկել: Նրա ազնիւ մղումները արտայայտուում էին նաեւ արաբ ժողովրդի դատի նկատմամբ: «Ինքը պայքարում էր նաեւ արաբ ժողովրդի դատի համար: Յիշում եմ՝ յատուկ ժամեր ուներ, երբ արաբներէնով խօսում էր արաբական դատի համար: Եղբայրս շատ խորացած էր քաղաքականութեան մէջ: Շատ լաւ պատկերացում էր, թէ որ երկիրն ինչ շահ ունի: Ինձ էլ էր բացատրում, երբ որեւէ բան չէի հասկանում կամ չէի պատկերացում: Գասպարը պետական պաշտօնեաների խօսքերին շատ չէր հաւատում: Ինքը ասում էր՝ ժողովուրդները պետք է միասին լինեն, բարեկամութիւն անեն: Նա գտնում էր, որ պետք է աշխատել ի շահ մարդկութեան զրկուած ու աղքատ դասակարգերի: Ուր այդ տեսակ շարժում կար, ինքը այդտեղ աշխատում էր: Երբեմն լուռ, երբեմն՝ բացայայտ»,- հպարտութեամբ պատմում է տիկին Սրբուհին:

Մեր Գասպար Տէրտէրեան, Միսաք Մանուշեանի Դամբանին Մօտ

1956 Դամասկոս: Հայրենի անձնաւորութիւններու հետ
1956 Ամառ - Դամասկոս Աջին Գասպար Տէրտէրեան

1956 Դամասկոս: Հայրենի անձնաւորութիւններու հետ

Գասպար Տէրտէրեանը հասցրել է շատ բան անել իր կեանքում, սակայն, անաւարտ գործեր եւս մնացին: Քոյրը պատմում է, թէ ինչպէս է Գասպարը հիւանդանոցից շտապ դուրս եկել, տուն գնացել, քանի որ յօդուած էր սկսել, որն անաւարտ էր մնացել եւ դա անհանգստացնում էր իրեն: «Պէտք էր յօդուածը հասցնել աւարտին: Գասպարը չէր սիրում կիսատ թողնել որեւէ բան»,- ասում է քոյրը:

Լիբանան- Թալին Թեմիզեանը, Գասպար Բեռիին Հետ:

«Ինքը իր կեանքի օրհասական ժամերն էր ապրում, բայց այդ մասին չգիտեր: Ես այդքանով ուրախ եմ, որ նա չգիտեր այդ մասին: Հիւանդանոցում էր, լաւ չէր, բայց այնտեղից շտապում էր տուն՝ անաւարտ գործերը աւարտին հասցնելու համար: Նա ամեն ինչ անում էր Արեւմտեան Հայաստանի հողային հարցը կենդանացնելու ուղղութեամբ: Տեսնում էր, որ այդ հարցով զբաղւող չկայ: Կուսակցութիւնները միայն խօսում էին ցեղասպանութեան ճանաչման մասին: Դա օգուտ չէր տալիս: Գասպարն ասում էր՝ Արեւմտեան Հայաստանը մոռացութեան է տրուել:

Լիբանան- Թալին Թեմիզեանը, Գասպար Բեռիին Հետ

Մեթրին Գործը Պիտի Շարունակենք

*«Ամեն մարդու կեանքը նոյն ձեռով կ'աւարտի:
Միայն կեանքի մանրամասնութիւններն են,
որոնք կը գատորոշեն անձ մը ուրիշէն»:
Ըրնեսթ Զեմինկովէյ, 20-րդ դարու ամերիկացի գրող*

Լիբանանահայ իրաւաբան եւ մտաւորական Մեթր Գասպար Տերտերեանի կորուստը ծանր հարուած էր արեւմտահայութեան սրբազան Դատին: Արեւմտահայութեան Ազգային Գերագոյն Խորհուրդի հիմնադիր մարմինը կորսնցուց իր գաղափարախօսը եւ ուղեցոյցը: Մեթրին մահով, արեւմտահայութիւնը եւ համայն հայ ժողովուրդը կորսնցուցին հայոց իրաւունքներու վերականգնումի մեծ պաշտպան մը: Կորսնցուցինք մեծ հայ մտաւորական մը, որ իր հողին կարօտ հայ ժողովուրդի յոյգերուն թարգմանն էր իր բեղուն գրիչին, հրապարակագրական յօդուածներուն եւ իր հրապարակախօսութեան միջոցով: Հայ Դատի մեծ պաշտպան մը կորսնցուցինք: Մեթր Տերտերեան Տարագիր Արեւմտահայութեան Զոնկրէսի հիմնադիրներէն էր: Այս Զոնկրէսին նպատակն էր արեւմտահայութեան Դատին շուրջ համախմբել հայրենասէր մտաւորականներու հոյլ մը եւ դառնալ ներկայացուցչական մարմին մը մեր ազգը ներկայացնելու համար միջազգային ատենաներու առջեւ: Այս գործը մնաց կիսատ կարգ մը հայ քաղաքական գործիչներու անփութութեան պատճառով: Ան մեծ քաջալերող մըն էր մեր քայլերուն, երբ 2020 տարուան Ապրիլին սկսանք Արեւմտահայութեան Ազգային Գերագոյն Խորհուրդի հիմնադիր մարմնի հիմնումին: Միշտ կը սպասէր մեր լաւ լուրերուն: Մեծ հաւատք ուներ մեր կատարած գործին հանդէպ: Կը հաւատար որ այս շարժումը կորիզը պիտի ըլլայ մեր ժողովուրդի արդար Դատը հետապնդող հայրենասէր մտաւորականներու եւ գործիչներու փաղանգին, համախմբելով կուսակցական, միութենական, հայրենակցական եւ անկախ գործիչներ:

Մեթր Գասպար Տերտերեան պիտի յիշուի որպէս երկխօսութեան հաւատացող մտաւորական: Տիպէքթիքան իր զէնքն էր, զոր միշտ օգտագործեց խարազանելու համար մեր ազգին մէջ գտնուող ազգադաւ քաղաքական գործիչները եւ օտար գործիչներ, որոնք կը ծառայէին սիոնիզմի, փանթուրքիզմի եւ այլ վտանգաւոր միջազգային շարժումներու: Այս շարժումներն էին, որոնք մեծ վնաս հասցուցին մեր Դատին եւ իրենք էին ծրագրողները բոլոր արհաւիրքներուն, որոնք եկան մեր գլխուն: Իր հակառակորդները կրնային հակառակիլ իր գաղափարներուն, սակայն միշտ կը յարգէին իր կարծիքը, որու ակունքներն էին միջազգային օրէնքը եւ հայ ժողովուրդի Դատին անկորնչելիութիւնը ու եղբայր ժողովուրդներու օժանդակութիւնը,

«Մարդը մարդուն եղբայր եւ ոչ թէ մարդը մարդուն գայլ» լուրնագով: Մեթրը մեծ հաւատացող մըն էր ժողովուրդներու եղբայրութեան: Ան իր երկերը կը հրատարակէր նաեւ արաբերէն լեզուով, որպէսզի արաբ ընթերցողն ալ իրազեկ դառնայ մեր Դատին եւ իր կարգին օժանդակէ հայ եղբայր ժողովուրդի արդար Դատին: Հարիւրաւոր արաբ մտաւորական բարեկամներ ուներ, որոնց հետ կը բաժնէր Միջին Արեւելքի ժողովուրդներու արդար դատերու հետապնդումի սրբազան գործը:

Որպէս Լիբանանահայ Գրական Շրջանակի ատենապետ, կը կազմակերպէր գրական եւ մտաւորական բարձր մակարդակի հանդիպումներ: Շատ անգամ Գրական Շրջանակին մէջ ներգրաւած է հայկական այլ կուսակցութիւններու պատկանող գործիչներ: Նպատակը անշուշտ հայ ժողովուրդի զաւակներու համախմբումն էր մէկ սրբազան նպատակի շուրջ: Մեթր Տերտերեան մեծ հրապարակախօս էր եւ իր ասուլիսներուն ներկայ կը գտնուէին բազմաթիւ մարդիկ, որովհետեւ կը խօսէր հայ մարդուն խիղճին վրայ ազդող հարցերու մասին, անվախօրէն եւ առանց պահուղտելու: Ան պիտի մնայ 20-րդ դարու երկրորդ կէսի հայ ամենակարգացուած հրապարակագիրներէն մէկը, որու յօդուածները եւ երկերը ապագային պիտի ծառայեն որպէս աղբիւր գրելու համար հայկական Դատին եւ հայ ժողովուրդի անկորնչելի իրաւունքներու մասին:

Մեթրին կատարած սրբազան աշխատանքը շարունակողներ վստահաբար պիտի ըլլան: Արեւմտահայութեան Գերագոյն Խորհուրդի հիմնադիր մարմինը լիովին նուիրուած է այդ գործը շարունակելու քայլերուն, գիտակցուած եւ ծրագրուած քայլերով: Կատարուած բարի աշխատանքը կը նմանի ցանուած հունտերու: Անոնք անպայման կը ծլին, կը ծաղկին եւ արդիւնք կու տան: Այն մտաւորականները, որոնք հաւաքուած են Մեթրի գաղափարախօսութեան շուրջ, պիտի ըլլան անոր գործը շարունակողները: Պիտի ըլլան այն հունտերը զոր Մեթրը ցանեց մեր ազնիւ ժողովուրդի պարտեզին մէջ: Այդ բարոյական մարդիկ պիտի դառնան ծաղիկներ ու պիտի փորձեն փոխել մեր ժողովուրդի պատմութեան հովիտը:

Լոյսերու մէջ մնայ հոգիդ ազնիւ Մեթր: Արեւմտահայութեան Ազգային Գերագոյն Խորհուրդի անդամներ եւ համակիր երիտասարդներ կ'ուխտեն շարունակել քու սկսած գործը: Անոնք եւ հայ ժողովուրդը միշտ երախտագիտութեամբ պիտի յիշեն իրենց Դատի աննկուն պաշտպաններէն երախտաւոր Մեթր Գասպար Տերտերեանը:

**Արեւմտահայութեան Ազգային Գերագոյն Խորհուրդ-ի
Հիմնադիր Մարմին**

Գասպարն Ազատատենչ Էր, Սկզբունքային Եւ Ուղղամիտ...

Շար. Էջ 09-Էն

Իր յօդուածներում միշտ գրում էր Արեւմտեան Հայաստանի հողային պահանջը իրաւական ճանապարհով լուծելու անհրաժեշտութեան մասին, ոչ թէ լացելով ու աղերսելով:

Նա ասում էր, որ մենք ունենք շատ կէտեր, որոնցով կարող ենք իրաւական

գործընթացներ ստեղծել: Նա ցոյց էր տալիս, թէ ինչպէս կարելի է միջազգային օրէնքով հասնել արդարութեան Արեւմտեան Հայաստանի հողային պահանջների շուրջ: Նա մանրամասն ներկայացնում էր Ուիլսոնեան պայմանագրի կէտերը, որոնցով կարող ենք արթնանալ ու պահանջել մեր հողերը: Նրա այս նպատակները մնացին կիսատ, ցաւօք,- ներկայացրեց տիկին Սրբուհին:

Գասպարը Տերտերեանը զօրավիզ էր կանգնում այս աշխատանքներին ու որպէս փաստաբան գտնում էր՝ պէտք է այս հարցում ունենալ ներկայացուցչական մարմին, որը կը ներկայացնի հայերի պահանջը, քանի որ անհատների պահանջը շատ ժամանակ միջազգային ատենաներում կարող են լուրջ չընդունուել:

«Անհատ մարդկանց չեն ճանաչում, բանի տեղ չեն դնում: Իսկ երբ ունես ներկայացուցչական մարմին, որը ներկայացնում է մի ամբողջ ժողովրդի շահերը, այդ ժամանակ հաշուի են նստում քեզ հետ: Գասպարը դա շատ լաւ գիտեր ու հասկանում էր: Ես եղբօրս հետ համաձայն եմ: Իհարկէ, դա շատ դժուար աշխատանք է, բայց պէտք է պայքարի շղթան չկտրել: Պէտք է սերունդներին դաստիարակել պահանջատիրական ոգով: Եթէ այս դարում հարցը անտեսուեց, վերջ, մենք կը մոռանանք ամեն ինչի մասին, կը մոռանանք Հայ դատի ու մեր հողերի մասին», - իր խօսքն աւարտեց տիկին Սրբուհին, յաւելելով, որ եղբօր մասին կարող է շատ երկար խօսել, յոյգերն ու ապրումները ներկայացնել, որոնք արտայայտելու այնքան մեծ կարիք ուներ տուեալ պահին:

Պատմական լուսանկարները՝ ընտանեկան արխիւից

Հաճելի Յիշատակներ

ՆԵՐՍԵՍ ՊԱՊԱՅԵԱՆ

Ոմանց համար ծայրայեղ գաղափարապաշտ մըն էր ան, իսկ ուրիշներու սահմանումով սկզբունքի տեր եւ անբասիր առաքեալը երէկուան պարտուած գաղափարախօսութեան մը:

Գասպար Տէրտէրեանը արդարեւ հայ ժողովրդին ու հայրենիքը ընդունած էր իբրեւ երկու սրբութիւններ: Սակայն մայր Հայաստանի գոյութեան, ապահովութեան եւ բարգաւաճման միակ երաշխիքը կը գտնէր Մոսկուայի մէջ: Իր սերնդակիցներուն մէջ գոյութիւն ունէին հոյս մը հայ մտաւորականներ եւ հասարակական գործիչներ, որոնք բաժանորդագրուած էին այս դպրոցին: Նման անձնաւորութիւններ իրենց հարած քաղաքական միջազգայնական սկզբունքներէն թելադրուած՝ Զրեմիինի կողմէ առնուած որեւէ որոշում, որքան որ ալ կործանարար հետեւանքներ ունեցած էին Հայաստանի համար, կ'ընդունէին որպէս կրօնք:

Գասպարը էր եւ մնաց սովետասէր-հայրենասէր: Իր ետին թողած յօդուածներու հարուստ ժառանգութեան մէջ, միշտ խնդրական պատմական տուեալներով փորձած էր փաստարկել թէ Ռուսիան՝ սովետականացումէն առաջ, սովետական վարչակարգի ընթացքին եւ այսօր ալ՝ Փոլսի նեան իշխանութեան օրօք, մնացած է Հայաստանի կողքին: Պատմական իրողութիւններ մեծապէս վիճելի կը դարձնեն այս տեսութիւնը: Լաւագոյն ապացոյցը՝ արցախեան վերջին պատերազմին Մոսկուայի որդեգրած պատեհապաշտ դիրքորոշումն է անշուշտ:

Գասպարը չէր կրնար ընդունիլ թէ քաղաքականութեան մէջ, ազգերու միջեւ յարաբերութեանց մէջ չկան մնայուն բարեկամներ եւ չկան մնայուն թշնամիներ. այլ մնայուն շահեր միայն:

Վաղ պատանեկութեանս տարիներուն, Գասպար Տէրտէրեանը կեանքէն աւելի մեծ մէկն էր: Բայց կը յիշեմ 1958-ի քաղաքացիական խլրտումներու շրջանին,

Պէյրուիի Պասթա թաղամասին մէջ ընդդիմադիրներու ռատիոկայանէն արաբերէն լեզուով հաղորդումներ կը կատարուէր, որուն առընթեր՝ կէս ժամ տրամադրուած էր հայերէն լեզուով յայտագրի մը: «Հոս ձայնն է արաբականութեան, ձայնը արաբական ազգայնականութեան», այս յանկերգով ընթացք կ'առնէին առօրեայ հաղորդումները որոնց կը հետեւէինք մեծ զգուշութեամբ, որովհետեւ, մեր բնական շրջանը հակադրուած էր ընդդիմադրութեան:

Յամառ շշուկներու ականջալուր կ'ըլլայինք թէ առնական հաստատ շէշտով անթերի արաբական լեզուով եւ առողջանութեամբ այդ խօսուն հաղորդումներուն հեղինակն ու խօսնակը Նոյն ինքն Մեթր Գասպար Տէրտէրեանն էր:

Տխուր օրեր էին անշուշտ, ընդհանրապէս Լիբանանի, սակայն մասնաւորաբար՝ հայ համայնքին համար: Եղբայրասպան հակամարտութեան զոհ գացին աւելի քան հարիւր հայ երիտասարդներ: Դժբախտութեան այս ճիւղներէն սակայն դուրս եկաւ դրական զարգացումը: Մինչեւ այս աղիտալի թուականը, հայկական իրականութեան մէջ, միայն մէկ կուսակցութիւն կար, որ բռնարարքներու կը դիմէր՝ անպատիժ լուծեան դատապարտելու իր հակառակորդները: Կողմերու միջեւ ուժերու հաւասարակշռութիւն հաստատուած էր միանգամ ընդմիշտ «իրար հասկացութիւն» գոյացած էր վերջ տալու միակողմանի բռնարարքներու:

Յաջորդող տարիներուն, Ազարիէի շէնքին երկրորդ յարկը պատանեկութենէն երիտասարդութիւն թեւակոխած տարիներուս, յաճախ տեսակցութիւններ կ'ունենայի իր հետ: Սուրճի գաւաթի կողքին, ան դիզած կ'ըլլար գիրքեր եւ մեծ խանդավառութեամբ կը բացատրէր ինծի Մարքսիզմի «տիպէքտիկական մաթերիալիզմը»: Լաւ կը յիշեմ, երբ մէկէ աւելի առիթներով, երբ չէի կրնար զսպել հետաքրքրութիւնս եւ հարց կու տայի թէ ինքն էր ընդդիմադրութեան խօսնակը, ան միշտ կը խուսափէր պատասխան տալէ:

Նոյնիսկ Սովետ Միութեան համայնավար վարչաձեւին անփառունակ եւ անխուսափելի փլուզումը չկրցած քանդել Գասպարին խոր համոզումը այս գաղափարախօսութեան նկատմամբ:

Գասպարը մնաց յախուռն կառչած իր դաւանանքին, իր գաղափարախօսութեան եւ սովետասէր իր դաւանանքին: Հակառակ իրեն դէմ ուղղուած ցեխարձակումներուն, ան մնաց վեհ եւ հաստատ:

Մեթրը՝ Որ Մնաց Հաստատ Իր Կեցուածքին Ու Հաւատացածին Մէջ

Դոկտ. ՀՐԱՅՐ ԾԵՊԵՃԵԱՆ

Մեթր Գասպար Տէրտէրեանը ճանչցած էի անձնապէս: Գիտէի թէ ունէր հօրս հետ ծանօթութիւն՝բայց Նոյնքան եւ աւելի գործակցութիւն հօրեղբօրս՝Տոքթ. Ռոպէր Ծեպեճեանի հետ: Ունեցած էի գրոյցներ Մեթրին հետ՝լսած էի իր դասախօսական ելոյթները բայց աւելիով հետեւած էի իր հրապարակագրական յօդուածներուն թէ մասնագիտական գրութիւններուն: Այս բոլորին մէջէն կրցած էի ծանօթանալ իր մտքին, կեցուածքին եւ այն որուն կը հաւատար: Տեսած էի իր ազգային գաղափարախօսական հայեցակէտերը եւ ըմբռնումները:

Հաւաքական կեանքի մէջ կը հաւատամ մտքի ու տեսակէտ-համոզմունքի տարբերութիւններուն: Այլազանութիւնը արուեստ է, ուր պարտինք վեր առնել զայն առարկայական եւ շրջահայեաց տեսլականով: Եւ այս իմաստով՝հաւաքական կեանքի մէջ կայ մտքի փոխանակումներ որոնք եթէ մէկ կողմէ կրնան միանշանակ ըլլալ՝ բայց Նոյնքան նաեւ տարբեր իրենց տեսադաշտերով եւ ընկալումներով: Եթէ ոչ բոլոր մտքերու մէջ կրնաս անձի մը հետ համընկնիլ՝բայց այդ տարբերութիւնները եթէ կարելի ըլլայ յարգել եւ ընդունիլ որպէս «տարբեր»՝այդ գործընթացը կրնայ ըլլալ ոչ թէ միայն առողջ՝բայց Նոյնքան նաեւ կը հարստացնէ անհատական թէ հաւաքական մեր կեանքերը: Մտքերու փոխանակումները եւ այլազանութիւնը կրնան նաեւ Նորութիւններ ներմուծել հաւաքական մեր կեանքերու մէջ եւ յառաջխաղացք ապահովել՝եթէ կարենանք լաւապէս համադրել այդ բոլորը: Եւ իմ փորձառութիւնը Մեթրին եւ անոր կեցուածքին եւ հաւատացածին մէջ այս իրավիճակն էր: Կը տեսնէի եւ կը հետեւէի իր համոզմունքներուն՝որոնք ոչ միշտ ալ կը համընկնէին իմ համոզմունքներուս հետ: Բայց կուզէի ընդունիլ իր տեսակէտները որպէս «տարբեր» միտք եւ համոզմունք՝եւ թէ ինչպէս կարելի կրնար ըլլալ զայն ներմուծել մեր պահանջատիրութեան ու հաւաքական ինքնութեան ու անոր անվտանգութիւնը երաշխաւորող ռազմավարութիւններուն: Եւ մեր ազգային կեանքին մէջ մենք պէտք ունինք այս «տարբերութիւնները»՝բայց մասնաւոր գանոնք քով-քովի բերելու հրամայականը:

Բայց կար իմ եւ Մեթրին համոզմունքներուն մէջ միացնող օղակը...:

Մեթր Գասպար Տէրտէրեան ջատագովն էր համահայկական եւ համասփիւռքեան կազմակերպչական կառոյց-միաւոր մը ստեղծելու տեսլականին՝ուր սփիւռքահայ իրականութիւնը պիտի կարենար ունենալ հասարակ յայտարար մը՝ ուր աւելի լաւ ու համադրուած ձեւով կրնար դրսեւորել իր պահանջատիրութիւնը: Եւ իր այս կառոյցի միտք բանին՝Մեթրը միշտ ալ իմնեց իրաւական ենթահողի վրայ՝ինչ որ աւելիով կ'արժէտուէր իր տեսլականին արժանահաւատութիւնը եւ զայն իրականացնելու գրաւականը: Մեթր Գասպար Տէրտէրեան ունէր իր ազգային գաղափարախօսութիւնը եւ համոզմունքները: Եթէ մէկ կողմէ կը բարձրաձայնէր զայն՝բայց այդ բոլորը կուգար Նոյնքան ներքին համոզմունք եւ հաւատքի մը մէջէն: Մեթր Գասպար Տէրտէրեան երբեք չի փոխեց իր համոզմունքը եւ հաւատացածը՝եւ իր երկրային կեանքի ամբողջ տեւողութեանը մնաց հաստատ անոր: Եւ այս հաստատականութիւնը արդիւնք է ներքին զօրաւոր ուժին: Ուժը որ ունի մտաւոր կարողականութիւն, միտք, պաշար, գիտելիք եւ փորձ: Մեթր Տէրտէրեանի այս հաստատականութիւնը նաեւ արդիւնք էր իր արժանիքներուն՝որով ան մեծցաւ եւ կոփեց ու ամրագրեց իր կեանքին համար իր այս «նուիրութեանը»: Նուիրութեան մը որուն համար ան մնաց հաստատ եւ երբեք չի շեղեցաւ անկէ:

Այս հաստատականութիւնը յարգանք կը պարտադրէ: Այս յարգանքն է որ կուզեմ տածել այսօր իմ այս գրութեամբ ՝Մեթր Գասպար Տէրտէրեանի ապրած կեանքին եւ վաստակին: Կեանք մը, վաստակ մը հայուն, հայրենիքին եւ համահայկական ու տարագիր հայուն պահանջատիրութեան եւ այս պահանջատիրութիւնը իրականացնելու իր տեսիլքին: Ան ոչ մէկ ճիգ չի խնայեց այս տեսիլքին համար մղուող հայուն պայքարին մէջ իր կարեւոր բաժինը բերելու:

Հայուն պատմութիւնը կը շարունակուի երբ կայ ազգային գաղափարախօսութիւն մը որ հաստատ է եւ վճռական՝համոզմունքով եւ հաւատքով: Մեթր Գասպար Տէրտէրեան եղաւ հաստատ ու վճռական զինուոր մը հայուն այս շարունակական պատմութիւնը կերտելու ջանքին մէջ:

Յարգանք...

Ռուսաստանը Հայաստանը Պաշտպանում Ե Նախեւառաջ Իր Շահերից Ելնելով. Փանթուրքիզմի Թիւ ՄԵԿ Թշնամին Ռուսաստանն Ե, Երկրորդը՝ Հայաստանը, Երրորդը՝ Իրանը. Գասպար ՏԵՐՏԵՐԵԱՆ

ՔՐԻՍԹԻՆԱ ԱՂԱԼԱՐԵԱՆ
«Զարթոնք»ի Երեւանի Աշխատակից

Հաշուի առնելով, որ 2021-ը Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Արամ Ա. Կաթողիկոսին կողմէ հռչակուած Ե Արցախի Տարի, ԶԱՐԹՈՆԵ-ի կազմակերպութեամբ եւ ԹՄՄ-ի գործակցութեամբ տեղի ունեցաւ Արցախին նուիրուած հրապարակային ձեռնարկ:

Արդարեւ հակառակ Լիբանանի դիմագրաւած կենցաղային եւ վառելանիւթի պակասի դժուար պայմաններուն, եւ քորոնաժահրի պատճառած արգելափակումներուն, 9 Յուլիս 2021ին, Ռապուէի Ալ Լիքաա խորհրդածողութեամբ սրահ փութացած էին մեծ թիւով հայորդիներ ոգեշնչուելու Արցախով:

Այնտեղ Էր Մերթը ուրախացնելով մեզի: Ան այդ օրը բեմ բարձրացաւ առողջ եւ երիտասարդի իր խրոխտ ձայնով բոլորին պատգամելու, որ Արցախը կայ ու պիտի ապրի յաւիտեան: Այդ պահուն (ինչպէս մեր «Փոխան Խմբագրական»ին մէջ նշած ենք) չէինք գիտեր, որ այդ օրը Մերթ Գասպար ՏԵՐՏԵՐԵԱՆը իր «կարապի երգը» կ'երգէ: Ստորեւ մեր անմահ Մերթին բոցաշունչ ելոյթին մասին:

«Խմբ.»

Արցախեան վերջին 44օրեայ պատերազմը Հայաստանում, Արցախում եւ Սփիւռքում աւելի ակնառու դարձրեց բոլոր այն բացթողումները, որոնք տարիներ շարունակ եղել են երկրի թէ՛ արտաքին, թէ՛ ներքին քաղաքական, թէ՛ սոցիալական ոլորտներում, թէ՛ մարդկանց գիտակցութեան ու հոգեբանութեան մէջ:

44օրեայ պատերազմի ծանր պարտութիւնը պէտք է դառնայ այն հիմքը, որի վրայ Հայաստանը, Արցախն ու Սփիւռքը կը կարողանան կառուցել նոր աւելի ուժեղ եռամիասնութիւն: Հակառակ պարագայում Հայաստանը պատմութեան դասագրքերում կը մնայ որպէս ազգ, պետութիւն, որը չկարողացաւ պահել ու փայլալայել իր անկախութիւնն ու յաղթանակները:

Պատերազմից անցել է աւելի քան մէկ տարի: Այդ ընթացքում թէ՛ Հայաստանում, թէ՛ Սփիւռքում կարկառուն անհատների մասնակցութեամբ տեղի են ունեցել տարբեր քննարկումներ, հանդիպումներ, հասկանալով՝ վերջիվերջոյ ո՞րն էր մեր պարտութեան հիմնական պատճառը եւ ի՞նչ դասեր պէտք է քաղել դրանից:

2020 թուականի Նոյեմբերի 10-ին Ռուսաստանի դաշնութեան միջամտութեամբ կնքուած համաձայնագիրը հրադադարի մասին, ասել թէ բխում էր Հայաստանի շահերից, սխալ կը լինի: Բայց միեւնոյն ժամանակ այն չի գոհացնում նաեւ թուրքագրաբեմնական կողմին: Այս հարցի մասին առաւել հանգամանաւոր ու խոհեմ մեկնաբանութիւն է տուել լիբանանահայ յայտնի գործիչ, իրաւաբան, «Զարթոնք»-ի բարեկամ Մերթ Գասպար ՏԵՐՏԵՐԵԱՆԻ իր կենդանութեան օրօք՝ «Զարթոնք»եան հանդիպումներից իր կենդանութեան օրօք վերջին հրապարակային ելոյթին ժամանակ:

Նրա խօսքով՝ այս զինադադարը ճիշտ գնահատելու համար պէտք է ունենալ յեղափոխական ոգի, ինքնիշխան արժանապատուութիւն ու դադարել ստրկական վիճակում լինել՝ վերջապէս ինքներս մասնակից դառնալով մեր իսկ ճակատագրի կերտմանը, ոչ թէ սպասել, թէ Արեւմուտքն ու Ռուսաստանն ինչ են անելու:

«Մենք հարցին պէտք է մօտենանք բանականութեամբ, ինքնիշխան պատրաստակամութեամբ, ոչ թէ ուրիշներին ապաւինելու տրամադրութեամբ: Իհարկէ, այս զինադադարը, որը կնքուեց Նոյեմբերի 10-ին, հարցի վերջնական կարգաւորում չէ: Դրանով պարզապէս կասեցուեց թուրքագրաբեմնական յարձակումը եւ Արցախում տեղակայուեցին ռուս խաղաղապահներ: Մենք պէտք է այս 5 տարիների ընթացքում, երբ Արցախում ներկայ կը լինեն

ռուս խաղաղապահները, վերջնական հրաժարուենք ուրիշին ապաւինելու մահացու հինաւանդութիւնից», - հանդիպման ժամանակ ասում էր Գասպար ՏԵՐՏԵՐԵԱՆը:

Նրա խորին համոզման՝ Հայաստանը պէտք է դադարի արեւմուտքի երկրների ստրուկը լինել: Ուսումնասիրելով պատմական փաստերը, Գասպար ՏԵՐՏԵՐԵԱՆը գտնում էր, որ փանթուրքիզմի դէմ պայքարում Հայաստանը պէտք է լինի Ռուսաստանի կողքին, քանի որ երկու երկրների շահերն այդ հարցում համընկնում են:

«Արեւմուտքը մեր ժողովրդի պատմական թշնամին է, ոչ մի բարեկամ չունենք մենք արեւմուտքում: Արցախում այս զինադադարը կերտողը Ռուսաստանն է: Փութիկի Ռուսաստանը: Ցարական Ռուսաստանը եւ փութիկեան Ռուսաստանը մշտապէս եղել են հայ ժողովրդի կողքին: Ես ասում եմ, որ պէտք է այս պահին ունենալ ռուսական կողմնորոշում: Բայց դա չի նշանակում ռուսներին հպատակուել, այլ ունենալ ինքնիշխան արժանապատուութիւն եւ Ռուսաստանին ընդունել որպէս բնական դաշնակից՝ փանթուրքիզմի դէմ պայքարում», - այս կարծիքին էր Գ. ՏԵՐՏԵՐԵԱՆը:

Ըստ Նրա՝ փանթուրքիզմի թիւ մէկ թշնամին Ռուսաստանն է, երկրորդը՝ Հայաստանը, երրորդը՝ Իրանը, հետեւաբար Ռուսաստանը եւ Իրանը մեր դաշնակիցներն են, որոնց հետ պէտք է համագործակցել:

«Ռուսաստանին որպէս իրաւահաւասար կողմ, որպէս զինակից պէտք է դիտարկել: Մենք չպէտք է սպասենք, որ Ռուսաստանը մեր փոխարէն կռուի, մեր փոխարէն մեր ճակատագիրը որոշի: Նման բան չկայ: Ռուսաստանը Հայաստանը պաշտպանում է նախեւառաջ իր շահերից ելնելով, որովհետեւ Ռուսաստանի ռազմավարական անվտանգութեան հայեցակարգում փանթուրքիզմը համար մէկ թշնամին է: Հետեւաբար փանթուրքիզմի դէմ պայքարում Հայաստանը պէտք է զօրաւոր լինի եւ Ռուսաստանի կողքին: Հայերը բախտաւոր են, որ Ռուսաստանի գերագոյն շահերը համընկնում են մեր շահերի հետ: Ռուսաստանը ո՛չ բարեսրտութիւն է անում, ո՛չ էլ հայերի աչքերի համար է անում դա: Դա արւում է նախեւառաջ իր անվտանգութիւնից ելնելով: Սա հենց առաջին հիմքն է հայ-ռուսական դարաւոր բարեկամութեան: Մենք փութիկեան Ռուսաստանի հետ հիմա պէտք է համագործակցենք, որ այս հինգ տարիները աւարտուեն ի նպաստ մեզ», - ասում էր Գասպար ՏԵՐՏԵՐԵԱՆը, ով քաղաքական տարաբնոյթ հարցերում բաւական խորացած էր եւ քաղաքական հարցերում լայն աշխարհայեացք ուներ:

Արցախում Նոյեմբերի 10-ի զինադադարը պահպանելու համար, ըստ ՏԵՐՏԵՐԵԱՆԻ, մեզանից պահանջւում է հետեւողական ռուսական կողմնորոշում ունենալ:

Երջանկահիշատակ Գասպար ՏԵՐՏԵՐԵԱՆը համոզուած էր, որ 1994-ին արցախեան ազատամարտի ժամանակ մենք յաղթեցինք, որովհետեւ մարդկանց մօտ հայրենասիրական արժեհամակարգն աւելի գերիշխող էր: Իսկ 2020 թուականի 44-օրեայ պատերազմը պարտուեցինք, որովհետեւ մարդիկ հոգով արդեն պարտուած էին:

Հայեացք եւ Կեցուածք Ունեցող Գլխագիր Մարդը

ԿԱՐՈ ԱՐԲԱՅԱՄԵԱՆ

Գասապար Տէրտէրեանի նման «հայեացք» եւ «կեցուածք» ունեցող իրաւ մտաւորականի մը մասին դիւրին չէ վկայութիւն տալ: Բարեբախտութիւն մըն էր տարագիր հայութեան «ծոց»ին մէջ ունենալ Մեթր Գասապար Տէրտէրեանի նման լուսաւորող ներկայութիւն մը, երբ ամէն օր, ամէն առթիւ, մի քիչ աւելի ցայտուն կը դառնայ սփիւռքահայ տխուր իրականութիւնը: Անփառունակ կացութիւն մը, ուր անիմաստ դարձած է հարցադրումը, թէ մանկացումի ո՞ր աստիճանին հասած է հաւաքական անգոյ քաղաքականութիւնը, ազգային գիտակցութիւնը, մշակոյթը, գրականութիւնը, նաեւ կրթական համակարգը: Իր ամբողջ իմացական կեանքը եւ հրապարակային գործունեութիւնը հայոց պատմական եւ քաղաքական իրաւունքներու տիրացման եւ սփիւռքահայերու իրաւական հարցերուն նուիրաբերած, կեցուածք, ջիղ ու տեսլական ունեցող իրաւ մարդուն եւ մտաւորականին արժէ յարգանքի նուագագոյն տուրքը վճարել, հատորներու մէջ հաւաքելով Գասապար Տէրտէրեան, թէ՛ ժըպարան հուրի, Ոգնի Թոնտրակի, Դաւիթի Կապարճակիրը անուն-գրչանուններով գրած յօդուածները, ինչպէս նաեւ հրատարակելով հայերէն թէ արաբերէն լեզուներով լրացուցած անտիպ հեղինակութիւնները, եւ մանաւանդ՝ իր քաղաքական եզրաբանութիւններու գրեթէ անարտուն բառարանը: Գասապար Տէրտէրեան մտաւորականի վաստակին համազգային եւ համամարդկային արժէւորումը հարկ է կատարել ազգովին, ուսումնասիրելով եւ արժէւորելով ազգային, գաղափարական, քաղաքատնտեսական, իրաւական, եւ՝ անխուսափելիօրէն մարքսեան տիպէկտիկային ենթահողի վրայ հիմնաւորուած իր տեսութիւնները:

Շիջեցար Խաղաղ ու Յուշիկ

Սկիզբը Էջ 05

Ազգակործան վերք մըն է նաեւ դաւաճանութիւնը: Ինչպէս օրինակ՝ կղերականի մը եւ Վեստ Սարգիսի ձեռամբ, փոխան փողի եւ անձնական փառքի Բագրատունիներու փառապանծ Անի քաղաքի վաճառումը թշնամիին: Դաւաճանական այլ արարք մը կը հանդիսանայ նաեւ՝ Հայ ժողովուրդին ցեղասպանութիւնը իրագործած թշնամիին հետ՝ ազգադաւ եւ ստորնացուցիչ դաշինքներու կնքումը: Միւս ազգաքանդ արատներէն են, օտարամոլութիւնը, հայ դատը հետապնդելու յաւակնութիւնը ունեցող գործիչներու աններելի ընդարմացումը, օտար շահադէտ ուժերուն միամտաբար հաւատալով անոնց ապաւինելու մանկամտութիւնը, անկշռադատ «հերոսութիւն»ներու հետեւանքով մեր կրած պարտութիւնները յաղթանակներ սեպելու անմիտ ունակութիւնը եւ այլ արատներ, որոնք անդարմանելի վնասներ պատճառած են մեր ազգին, խոչընդոտելով անոր առաջընթացը: Գասապար չէր կրնար անտարբեր մնալ ի տես, դէպի ինքնակործանում ընթացող հայութեան երթին: Ան որպէս յանձնառու մտաւորական՝ բարոյական պարտաւորութիւն սեպեց իր կուռ գրիչով դատապարտել եւ անխնայ խարազանել՝ ազգային անխոհեմ, ապիկար եւ վնասակար ամէն գործ: Գիտցաւ նաեւ քաջալերել ու գովաբանել բոլոր տեսակի ազնիւ, բարի եւ ազգօգուտ գործեր կատարողները: Սրտացաւօրէն յորդորեց հայոց անդաստանէն հեռացնել վնասակար մոլախոտերը, որոմները: Կարելի է անվարան վկայել, թէ ան իր երկրային ողջ կեանքը նուիրաբերեց իր ժողովուրդին, ինչպէս նաեւ այլ իրաւագրկուած ժողովուրդներուն արդար դատին եւ բարօրութեան: Ան իր ողջախոհ կեանքով բեռ չդարձաւ աշխարհի շալակին, այլ աշխարհը առաւ իր շալակին...: Ապրեցաւ բովանդակալից կեանքով եւ մեկնեցաւ այս աշխարհէն՝ երթալ միանալու համար անմահներու սուրբ փաղանգին: Վարձքը կատար, իմ թանկագին եղբայր, Լուսապայծառ, փառապանծ յիշատակդ՝ անկասկած որ յաւետ անմար պիտի մնայ սիրելիներուդ սրտաբեկ հոգիներէն ներս:

Վշտաբեկ քոյրդ՝
ՍՐԲՈՒՅԻ ՏԵՐՏԵՐԵԱՆ - ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ

Արդարութիւն Պահանջող Եզակի Ռահվիրան

ԶՕՐ. ՆԱՐԵԿ ԱՐԲԱՅԱՄԵԱՆ

Մարդկային, բարոյական, հայրենասիրական, գրական օրինակելի արժէքային համակարգերու եւ սկզբունքային կեցուածքներու անխոնջ պայքարողներէն մէկն էր Մեթր Գասապար Տէրտէրեան: Արդարութիւն պահանջող եզակի ռահվիրայ մը: Հակառակ աշխարհաքաղաքական իրավիճակներու փոփոխութիւններուն, ան հաւատարիմ մնաց իր սկզբունքներուն: Մինչեւ իր կեանքի վերջին օրերուն, ան մնաց կեղեքուած դասակարգի պաշտպանութեան պատնէշին վրայ: Հողը թեթեւ գայ վրադ, հայրորդի՝

Ինքս Ինձ «Գասպարական» Եմ Համարել

ՎԱԶԳԵՆ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ

Եթէ այս ցաւալի առիթով խօսքս ինչ-որ չափով թերի լինի, խնդրում եմ վերագրել այն հանգամանքին, որ Մեթր Գասապար Տէրտէրեանին անձամբ չեմ ճանաչել: Սակայն, կեանքիս հասուն շրջանում, հայ իրականութեան մէջ՝ նրա ներկայութիւնը, «գոյնն» ու յատկապէս «բոլորացը» նկատելի ու գնահատելի եմ: Ինքս ինձ «Գասպարական» եմ համարել, լաւատեղեակ եղել նրա բազմաթիւ յօդուածներին, գրքերին, ելոյթներին ու վերլուծութիւններին, որոնք հրապարակուել են, եւ ունեցել ճշգրիտ թիրախ: Խանդով եմ նայել Մեթրին ճանաչած, նրա հետ շփուած ու աշխատած բարեկամներին: Փնտռել եմ հանդիպման առիթ, բայց ցանկութիւնս մնաց անկատար... Ցաւակցում եմ Մեթր Գասապար Տէրտէրեանի հարազատներին, Գրական Շրջանակի անդամներին, մտերիմներին: Վստահ եմ, թէ նրա պայծառ յիշատակը վառ կը մնայ բոլորիս սրտերում:

Ռուսաստանը Հայաստանը Պաշտպանում Ե Նախեւառաջ Իր Շահերից Ելնելով....

Սկիզբը Էջ 12

Իսկ հոգով պարտութիւնը Գասապար Տէրտէրեանը կապում էր 30 տարի Հայաստանում տիրող օլիկարխիկ բարքերի, մարդկանց արտագաղթի, աղքատութեան հետ: «Հայաստանի 30 տարի օլիկարխիկ իշխանութիւնը, 1.5 մլն հայաստանցիների արտագաղթը մարդկանց մօտ պակասեցրեց հայրենասիրութեան ոգին ու մեծացրեց անձնասիրութիւնը: Երեք նախագահներն էլ Հայաստանը ստրկացրին ու ժողովրդին բարոյագրկեցին: Պատերազմի մէջ զենքը չէ որ պատրուում է, այլ կռուողի ոգին: Եթէ նրա ոգին պարտուած է, ուրեմն վերջ: 2020-ի պատերազմում մեր կռուողներէն շատեր բաւական հայրենասիրութիւն չունէին, հոգեպէս պարտուած էին: Սուտ են այն պնդումները, թէ Իսրայէլը աւելի արդիական զենքեր տուեց Ազրայէճանին, Թուրքիան աւելի ուժեղ զենքեր տուեց, իսկ Ռուսաստանը մեզ ոչ մի բան չտուեց: Ամեն պետութեան պաշտպանութեան հիմքը հայրենասէր ժողովուրդն է: Թուրքը, ազրայէճանցին եւ արեւմուտքը շատ լաւ հասկանում են, որ փութիւնեան Ռուսաստանը Արցախը փրկելուց յետոյ պետք է պաշտպանի Արցախի բնական իրաւունքով տրուած սահմանները: Հետեւաբար իրենց այս զինադադարը ձեռք չի տալիս», - պարզաբանում էր բանախօս Գասապար Տէրտէրեանը: Նա ցաւով էր նշում, որ մենք արցախեան ազատամարտից յետոյ այնքան հայրենասէր չենք եղել, որ ազատագրած հողերը չենք վերաբնակեցրել: Դա աններելի է: «Մեր բոլոր դժբախտութիւնների թիւ մէկ պատասխանատուն մենք ինքներս ենք՝ ուրիշին ապաւինելու մահացու հիւանդութեան պատճառով: Մենք այսօր ուրախ ենք, որ Արցախը փրկուած է: Արցախի անկախ հանրապետութիւնը գոյութիւն ունի ու ներկայ է», - իր խօսքի վերջում ասել էր երջանակաշիշատակ Գասապար Տէրտէրեանը:

Յարգանքի Երեկոյ՝ Մեր Գասպար Տերտերեանի Յիշատակին

«Գասպարասեր» ընտրանիի մը ներկայութեան, Ուրբաթ, 10 Փետրվար 2021-ի երեկոյեան ժամը 7.00-ին, Լիբանանահայ Գրական Շրջանակի կազմակերպութեամբ, Հայկազենի Համալսարանի հիւրընկալ սրահին մէջ տեղի ունեցաւ 23 Օգոստոս 2021-ին անժամանակ մեկնած, բազմաբեղուն վաստակի տէր, յանձնառու հրապարակագիր եւ իրաւաբան Մեր Գասպար Տերտերեանի յիշատակին նուիրուած «Յարգանքի Երեկոյ»:

Հայերէն եւ արաբերէն բացման խօսքը կատարեց Լիբանանահայ Գրական Շրջանակի նախկին ատենադպիր Անի Զեստենեան-Պասէթ, ըսելով. «Չօր. Անդրանիկի աւանդին հաւատարիմ, Շապին Գարահիսարցի Մերը, գիտա-

կից պահանջատէրի հանգամանքով, իր կեանքը նուիրեց Տարագիր Արեւմտահայութեան անժամանցելի արդար դատին միջազգայնացումին, անիրաւուած ժողովուրդներու եւ խոնարհ մարդոց դատերու պաշտպանութեան: Յանձնառու եւ յառաջապահ հրապարակագիրի անսպառ գրիչով տքնեցաւ լուսաւորելու հայ քաղաքական միտքին խաւարը, միշտ յուսալով վերջ դնել հայ ժողովուրդի «իրաւաքաղաքագիտութեան» դարաւոր ախտին, եւ իրականացնել իր եւ համախոհներուն փայփայած Տարագիր Արեւմտահայութեան Համաշխարհային Զոնկրէն: Մեր Տերտերեան հաւատարիմ ուղեւորը եղաւ իր միջազգայնական գաղափարականին: Ան կոփուեցաւ 73-ամեայ Լիբանանահայ Գրական Շրջանակի հայաբոյր գորային մէջ, ուր լայնախոհ ազգայնականութեամբ եւ գաղափարաբանութեամբ ծառայեց համաշխարհային խաղաղութեան, արդարութեան՝ ընդդէմ շահագործումի եւ գերեզմարումի, ժողովուրդներու ազատ ինքնորոշման իրաւունքին, այդ մարդու եւ կնոջ իրաւահաւասարութեան, հայ եւ արաբ ժողովուրդներու համարկումին՝ յանուն իրենց արդար դատերու լուծման»: Բովանդակալից ու ամփոփ սրտի խօսքով ելոյթ ունեցաւ Հայկազենի Համալսարանի նախագահ Վեր. Դոկտ. Փօլ Հայտօսթեան, որ անդրադարձաւ Մեր Գ. Տերտերեանի բարձր գնահատանքին Հայկազենի առաքելութեան, ուր ան «հպարտօրէն ունեցաւ ելոյթներ եւ կազմակերպեց հանդէսներ», յատկապէս 2003 թուականէն ետք, երբ Լիբանանահայ Գրական Շրջանակը կորսնցուց Սփիւրգ փողոցի իր կեդրոնը: Վեր. Հայտօսթեան ըսաւ. «Փնտռուած են մաքուր գրիչ շարժողները, համոզումի տէր կանգնողները, անձի շահէն աւելին ցանկացողները, սերտուած խօսք արտասանողները, անցեալով զինուած ապագայ երագողները, իրաւագրկուած ժողովուրդներու արդար դատերը անշահախնդրօրէն պաշտպանողները, ընդհանրութիւններու այս դարուն մասնագիտականը մշակողները: Երբեմն սահմանները անցնող, անկեղծ զգացումով բռնկող, երբեմն կտրուկ դատող, բայց միշտ անսպառ միտքեր արտայայտելով եւ իր նիւթերուն անկեղծօրէն մօտեցող Մերի՝ Արեւմտահայութեան ու հայ ինքնութեան այս զինուորին յիշատակին կը մօտենամ բարձր յարգանքով: Պատիւ անոր քաղցր յիշատակին»:

Դեմոկրատ Իրաւաբաններու Համաշխարհային Լիկայի գործադիր մարմնի անունով խօսք առաւ Լիբանանեան Համալսարանի միջազգային օրէնքի դասախօս Դոկտ. Հասան Ժունի, որ սեղմ գիծերու մէջ ներկայացուց «դեմոկրատ իրաւաբաններու առաջին սերունդին պատկանող» համեստութեան եւ պարկեշտութեան տիպար Մեր Գ. Տերտերեանը՝ Արաբ-Հայ միջազգային խորհուրդին հիմնադիրներէն: Դոկտ. Ժունի ըսաւ. «Իր ժողովուրդին եւ հայրենիքներուն հոգը կրած մեկնեցաւ մարտնչող ընկերը: Առաջնակարգ մտաւորականը, Լիբանանահայ Գրական Շրջանակի նախագահը չթողուց գրիչը, ոչ ալ գրիչը՝ զինք: Հայ, պաղեստինցի եւ միջազգայնական մարտիկ էր ան հաւասարապէս: Անոր միջազգայնականութիւնը կը բխէր հայրենասիրութենէն: Ժողովուրդներու ազատ ինքնորոշման իրաւունքին համար մարտնչող զինուորը իր կեանքը նուիրեց հայ ժողովուրդի դատին, զոր չէր անջատեր պաղեստինեան դատէն: Միջազգային օրէնքի եւ ազատ ինքնորոշման իրաւունքի յոյսին տակ, իրաւագիտական ուսումնասիրութիւններով բացատրեց Հայ Դատը,

Մերի եւ Լոզանի դաշնագրերն ու Արեւմուտքի պատասխանատուութիւնը Մեծ Եղեռնին: Դրամատիրութեան, գաղութարարութեան, իմփերիալիզմի եւ մարդուն կողմէ մարդու շահագործումին դէմ յեղափոխական էր ան, որ հետեւեցաւ պայքարի ոլորապտոյտի ընկերներուն՝ Յովհաննէս Աղապշեանի եւ Միշէլ Լայյունի ուղիին: Փաստաբանութեան ասպարէզը իր զենքն էր ընդդէմ անիրաւներուն եւ շահագործողներուն: Փաստաբաններ Էտմոն Աունի եւ Նախլէ Մուրանի հետ բացած իր գրասենեակը ապաստան էր անիրաւունքներուն...»: Դեմոկրատ իրաւաբաններու անունով, Դոկտ. Ժունի ուխտեց շարունակել պայքարի երթը:

«Գասպարական Անթաքոյց Կերպարը Իր Համակողմանիութեամբ ու Բազմասլացիկութեամբ» խորագիրն էր հրապարակագիր եւ կրթական մշակ Պարոյր Աղապշեանի համապարփակ խօսքին, զոր սկսաւ անդրադառնալով հայրենիքի եւ սփիւռքի հայաթափութեան ու վիրաւոր վիճակին, ուր հետզհետէ կը պակսին տեսլապաշտ ու գաղափարապաշտ մտաւորականներն ու առաջնորդները: Ան անդրադարձաւ ոչ հեռու անցեալին, երբ հայրենիքն ու սփիւռքը զիրար լրացնելով դարձած էին հայապահպանումի հզօր ամրոցներ: Մեր Գ. Տերտերեանի յանկարծական մեկնումը զինք մղած են յոռետես խորհրդածութիւններու, որովհետեւ Մերը կ'ապրէր մղձաւանջային այդ երեւոյթները, կը վերլուծէր զանոնք եւ լուծումներ կ'առաջարկէր:

Անդրադառնալով Մերին անհատականութեան, ան ըսաւ. «Անկրկնելի անձնաւորութիւն մըն էր, որ իր հայրենասիրութեամբ եւ ազգապաշտութեամբ, քաղաքական ու գաղափարական հայեացքներով, համոզմունքներով ու հաւատամքով, տեսիլքներով ու գործարարութեամբ, դարձած էր աչքառու ներկայութիւն մը: Անդրդուելի եւ անզիջող, անտեղիտալի եւ աննահանջ վճռականութիւններով համակուած Գասպարը, միշտ ալ գտնուած էր յառաջադէմ դիրքերու վրայ, անհատական թէ հաւաքական պահանջատիրութեանց պարագային, ատունք ըլլան փաստաբանական թէ իրաւագիտական գետնի, ազգային թէ քաղաքական մակարդակներու վրայ: Իսկ Հայկական Դատի հետապնդումը, անոր համար այնպիսի հաստեկ փաթեթ մըն էր, որուն նկատմամբ ԱՄԲՈՂԶ ԹԴԹԱԾՐԱՐ մը պատրաստած էր ու կը շարունակէր զայն համադրել, ձեւաւորել ու համակարգել, խորապէս հաւատալով իր թէզին այժմեականութեան եւ լիիրաւութեան: «Տարագիր Արեւմտահայութեան Համաշխարհային Զոնկրէն»-ի (ՏՀԶ) մը կազմութիւնը, Գասպարին համար եղաւ ու մնաց անյետաձգելի ՀՐԱՄԱՅԱԿԱՆ անհրաժեշտութիւն մը, որուն իրականացման համար նուիրուեցաւ անյուսահատ քարոզչութեան (հրապարակագրութեամբ, հրապարակախօսութեամբ), քաջ գիտնալով որ ատիկա միայն կրնայ ըլլալ միջոցն ու կամուրջը, որոնցմով կարելի կ'ըլլայ ոչ միայն սփիւռքահայութիւնը միացնել ու զօրացնել, այլեւ՝ Հայաստան-Սփիւռք կապերուն տալ ճիշդ եւ արդիւնաւետ ուղղութիւն»:

Անդրադառնալով անոր բարեմասնութիւններուն, Պ. Աղապշեան շեշտեց, որ Մերը երբեք չէղաւ պոռոտախօս ու ճոռոմաբան, մեծխօսիկ ու ինքնահաւան, պատեհապաշտ ու կեղծապատիր, որովհետեւ իրեն համար Հայ Մարդը, Հայ Դատը, Հայրենիքն ու Գաղափարաբանութիւնը սրբազոյն հասկացողութիւններ էին: Իւրայատուկ պայծառատեսութեամբ օժտուած տիպարը, խրոխտօրէն մնաց ազգային ծառայութեան նուիրուած գործիչը: Տերտերեան փոքր տարիքէն ծանօթացած է Զօպասեանին, Թեքեանին ու Տամատեանին գաղափարական ընտրանքներուն եւ ջատագոված է ժողովրդավարութիւնը, իսկ իր ուսուցիչներուն՝ Գերսամ Ահարոնեանի եւ Վահէ-Վահեանի հովանիին տակ ստացած է ազգային-պատմական-գրականագիտական եւ հայրենասիրական կրթութիւնը, «սակայն իր հուրն ու բոցը այլ տեղ էր...»: Խորհրդային Միութեան ինքնալուծարումէն ետք անգամ, Մերը չհրաժարեցաւ իր տեսակետներէն, նկատի ունենալով Հայաստանի աշխարհագրական դիրքը, եւ թիավարեց հոսանքին դէմ կուռ հաստատականութեամբ կառչած մնալով իր համոզումներուն: Հայ Դատի հետապնդումը եղաւ իր գերագոյն սելեռակետը, որուն մասին արտայայտուեցաւ իրեն ծանօթ լեզուներով: Մեքքերելով Մերէն, Պ. Աղապշեան յիշեց անոր հրապարակագրութեան մեծ ուսուցիչները՝ Անդրանիկ Անդրեանեան, Յովհաննէս Աղապշեան (Աղապշ) եւ Գերսամ Ահարոնեան եւ անձնապէս հաստատեց Տերտերեանի եւ Աղապշի անքակտելի կապը, որպէս գաղափարական, հայրենասիրական, հրապարակագրական եւ խմբագրական գործակիցներ: Ան հաստատեց որ Մերին հետ համագործակցութիւնը թէ հաճոյք էր եւ թէ վայելք, պայմանով որ անոր հետ վերաբերելու եւ շփուելու հնարքները ըլլային չափաւորուած եւ հասկացողական:

Յարգանքի Երեկոյ՝ Մեր Գասպար Տերտերեանի Յիշատակին

Սկիզբը էջ 14

Եզրափակելով, Պ. Աղպաշեան շեշտեց «Գասպարագետ»-ի մը գոյության անհրաժեշտությունը, որովհետեւ ան բացառիկ կերպար մըն էր հայ իրականության մեջ՝ իր ամբողջ եղանակով:

ՀԲԸՄ-ի «Խօսնակ» պաշտոնաթերթի խմբագիր եւ բանաստեղծ Համբիկ Մարտիրոսեան, Չարենցեն քառնակով մը սկսել է տոն, դիտել տուաւ թէ խիզախ ու մարտնչող նկարագրի տէր ազգային-քաղաքական գործիչ Մեր Գ. Տերտերեանը աշխարհը տեսաւ իր իւրայատուկ պատուհանէն եւ լայն կարկինով ընդգրկեց հայը, հայրենիքը, Հայ Դատն ու անմիջական շրջապատը: Ան հանդիսացաւ յետ-եղեռնեան սերունդի վաւերական հրապարակագիրը, որ մօտէն ապրեցաւ իր ժողովուրդին կոտորածով ցաւը, տառապանքը եւ տարագիր հայրենագուրկի հոգեվիճակը: Հոգի կանչին ականջալուր հրապարակագիրը, արդար ժառանգորդը եղաւ Շապին Գարահիսարի եւ Սեբաստիոյ արգանդէն ծնած մեծերուն: Ան շեշտեց, թէ մեծանուն հրապարակագիրին յատուկ երեւոյթ դառնալը պատահական չէր, տրուած ըլլալով հայրենասէր ընտանիքի մէջ հասակ առնելը: «Մոյի ընթերցող եւ յամառ ինքնաշխատող ըլլալով, ան ծանօթացած է պատմութեան ծայրերուն ու նաւարկած քաղաքական ասպարեզի ովկիանոսին մէջ, հարստացնելով հայ մամուլի էջերը... Տերտերեանի բոլոր յօդուածներուն, խոհափիլիսոփայական ակնարկներուն մեծամասնութիւնը կրած են ազգային-հայրենասիրական մաքուր խորք ու համամարդկային գաղափարախօսութիւն»: Ան յիշեց «Մեր Նշանաբանն է Յառաջ»-ի առաջնորդող յօդուածները, որոնք կ'ընթերցուէին մեծ յափշտակութեամբ, եւ հաստատեց որ Մերը անհերքելիօրէն ծնած էր խմբագիր, հրապարակագիր, հրապարակախօս եւ ազգային-հասարակական գործիչ: Մեր Տերտերեան մամուլի մէջ քննարկած է ժողովուրդներու ընկերային-քաղաքական ազատութեան հարցերը, հայ-արաբ բարեկամութեան զարգացման հնարաւորութիւնները, ժողովուրդներու եղբայրութիւնը՝ իրաւունքի եւ հաւասարութեան հիմքի վրայ: Հ. Մարտիրոսեան հարց տուաւ, եթէ Միջին Արեւելքի ներկայ անհրապոյր ու սպառնալից վիճակին մէջ պիտի պարզուին Նոր Գասպար Տերտերեաններ, որ տէր դառնան Արեւմտահայերէնին, Հայ Դատին ու Հայ Մշակոյթին: Ան հաստատեց որ Մերը ճաշակած է հրապարակագրութեան ասպարեզին դառնութիւնները, որովհետեւ «խարազանած է ապիկարութիւնը, թերացումը, ապագայինը եւ քննադատած է սայթաքումները»: Ան շեշտեց, որ Մեր Տերտերեան յարգուեցաւ Նոյնիսկ իր գաղափարի հակառակորդներէն՝ շնորհիւ իր լայն զարգացումին ու խոհականութեան, խիզախ կեցուածքին եւ աննկուն նկարագրին: Ան թուարկեց վերջին տասնամեակներուն Մերին լոյս ընծայած գիրքերը, եւ՝

Նախքան Չարենցով փակելը, ըսաւ. «Իր հրապարակագրութեամբ, Հայ Դատին նուիրուած արժեքաւոր հատորներով, Գասպար Տերտերեան, որպէս յաջող հրապարակագիր, եղաւ մեր ժողովուրդին լուրջ բազմերակը, շունչը, աննահանջ պահանջատէրը հոգին ու հայրենիքին: Անոր թողած ժառանգը կը հանդիսանայ թէ՛ դպրոց, թէ՛ դասագիրք Նոր սերունդներուն համար»:

Մեր Տերտերեանի հարազատներէն՝ Գառնիկ Վ. Սարգիսեանի ականայ բացակայութեան պատճառով, ընտանիքին խօսքը ընթերցեց Աւետիս Տիպան, փոխանցելով երախտագիտութեան եւ շնորհակալութեան անկեղծ զգացումները, յատկապէս՝ Լիբանանահայ Գրական Շրջանակի վարչութեան եւ Հայկազեան Համալսարանի տնօրէնութեան, եւ ի միջի այլոց ըսելով, թէ «կարելի չէ խօսքը սահմանափակել զուտ զգացական ու ընտանեկան ծիրէն ներս, որովհետեւ Հայ Դատը, Հոգային Պահանջատիրութիւնը, ՏՀԶԸ-ը յաջողցնելու անհրաժեշտութիւնը եղած են Մերին եւ քոյր որդիին յատկապէս վերջին տարիներու հանդիպումներուն հիմնական առանցքը: Գասպարի մասին որեւէ խօսքի գերիշխող նիւթը, կամայ թէ ականայ, ազգային հոգերն են... Յիշատակը մեծարել, կը նշանակէ շարունակել անոր հարթած ճանապարհը՝ դէպի արեւմտահայութեան ազգային-ներկայացուցչական իրաւական քաղաքական մարմին»:

Բանախօսութիւններուն միջեւ ներկայացուեցան հայ երաժշտութեան երկրպագու Մեր Գ. Տերտերեանի Նախասիրած կտորներէն Նմոյշներ, համադրութեամբ Մանթրօ Վիգէն Զալեանի եւ կատարողութեամբ Նանոր եւ Նայիրի Աննէլեաններու (Կոմիտաս՝ «Զել, Զել», «Գարուն Ա» – դաշնամուր եւ սրինգ), Ծաւի եւ Սալբի Թորիկեաններու (Կոմիտաս՝ «Կռունկ» – ջութակ եւ դաշնամուր), Մանէ Պասմաճեանի (Կոմիտաս-Անդրեասեան՝ «Ծիրանի Ծառ» – դաշնամուր) եւ Ահմատ ալ-Հաժի (Բաբաջանեան՝ «Իմ Սիրտը Լեռներում է» – շեփոր):

Երեկոն փակուեցաւ Մեր Գ. Տերտերեանի քոյր որդի՝ բեմադրիչ Պետրոս Գ. Թեմիզեանի պատրաստած տեսանկարով:

...

Այս առիթով հրատարակուեցաւ Մեր Գ. Տերտերեանի յիշատակին նուիրուած հայերէն եւ արաբերէն լեզուներով 56 էջեր բաղկացած գրքոյկ մը (պատրաստութիւն՝ Անի Բեստենեան Պասէթի, Էջադրում՝ Հուրի Բեստենեանի) որ կ'ընդգրկէ անոր ինքնակենսագրութիւններուն համադրումը, գործերուն մատենագիտական ցանկը (պատրաստութիւն՝ Կարօ Աբրահամեանի), Լիբանանահայ Գրական Շրջանակի երախտիքի խօսքը եւ հանրածանօթ մտաւորականներու, խմբագիրներու եւ հարազատներու վկայութիւնները:

ԱՆԻ Բ.Պ.

Յիշատակի Նկարներ Տրամադրուած Ընկ. Վահէ Պահատրեանին Կողմէ

«Ուսուցիչներու Օր» -1978: Զախին, Ընկ. եւ Ընկ.հի Երուանդ եւ Ռոզին Պապայեաններ, Տիկ. Սիւզի Պահատրեան (ատենապետուհի) ՌԱԿ Շուշանիկ Ակունքի, Դոկտ. Մարի Գասպարեան (ՀԲԸՄ Կրթականի ատենապետուհի), Ընկ. Գերսամ Ահարոնեան եւ Մեր Գասպար Տերտերեան:

ՌԱԿ Շուշանիկ Ակունքի «Ճաշկերոյթ» - 1979: Նկարին մէջ՝ Ընկ. Գերսամ Ահարոնեան, Մեր Գասպար Տերտերեան, Մեր Զրաչեայ Սեդրակեան, Տիար Հմայեակ Սեդրակեան եւ Ընկ.հի Սոնա Ահարոնեան:

«Ուսուցիչներու Օր» -1978, ՌԱԿ Շուշանիկ Ակունքի ձեռնարկ: Նկարին մէջ Ընկ.հի Սիւզի Պահատրեան (ատենապետուհի), Ընկ.հի Պերճուհի Եղգկաթեան (փոխ-ատենապետուհի) եւ Մեր Գասպար Տերտերեան:

Ընկ. Վահէ Պահատրեան եւ Մեր Գասպար Տերտերեան – 1984

Մեր Գաապար Տերտերեանի Հեղինակութամբ կամ Խմբագրութեամբ Լոյս Տեսած Հատորներէն Հոյլ Մը

